

Κατερίνα Γαρδίκια
Επίκουρη καθηγήτρια
Υποψήφια για τη θέση της αναπληρώτριας
καθηγήτριας "Νεότερης και Σύγχρονης
Ελληνικής Ιστορίας"

Βιογραφικό σημείωμα¹

1 Σταδιοδρομία

2004 Μονιμοποίηση στη θέση της επίκουρης καθηγήτριας στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών

2000/12/22 Διορισμός στη θέση της επίκουρης καθηγήτριας επί θητεία στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών σε αυτοδίκαια ιδρυόμενη θέση ΔΕΠ με γνωστικό αντικείμενο "Ιστορία του Νεότερου Ελληνισμού με ιδιαίτερη έμφαση στο 19ο αιώνα". (Φύλλο της Εφημερίδας της Κυβερνήσεως 297, τ. ΝΠΔΔ, 2000).

1997-2000 Επιστημονική υπεύθυνη του Κέντρου Ιστορίας του Δήμου Θεσσαλονίκης

1997-2000 Διδάσκουσα με συμβάσεις του ΠΔ 407/80 στο Τμήμα Δημοσιογραφίας και Μαζικών Μέσων Επικοινωνίας στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

1996-97 Διδάσκουσα με συμβάσεις του ΠΔ 407/80 στο Τμήμα Ιστορίας και Εθνολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης

1975-1991 Ερευνήτρια στο Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών

1949 Γέννηση στο Manchester Ηνωμένου Βασιλείου

2 Σπουδές - Τίτλοι

¹Προηγούνται οι πιο πρόσφατες εγγραφές.

1988 Διδακτορικό δίπλωμα (Ph.D.) από το Πανεπιστήμιο του Λονδίνου (King's College) στη Νεότερη Ελληνική Ιστορία για διατριβή με τίτλο "Parties and Politics in Greece, 1875- 1885: Towards a Two-Party System."

1973-74 Υποτροφία του Βρεταννικού Συμβουλίου.

1972-74 Μεταπτυχιακές σπουδές στη νεότερη ιστορία στο Πανεπιστήμιο του Λονδίνου (Birkbeck College καί King's College).

1972 Πτυχίο του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών (άριστα)

3 Διδασκαλία

Τα μαθήματά μου αντανakλούν τα ενδιαφέροντά μου για την ιστορία του κράτους, της πόλης και της υγείας. Συγκεκριμένα, από το εαρινό εξάμηνο του ακαδημαϊκού έτους 2005/2006 και εξής έχω αναλάβει τη διδασκαλία του υποχρεωτικού μαθήματος κορμού "Νεότερη Ελληνική Ιστορία Α" (II18). Άξονα του μαθήματος αποτελεί η ανάλυση της συγκρότησης του ελληνικού εθνικού κράτους από το 1830 έως το 1940 στο πλαίσιο των ευρύτερων ευρωπαϊκών και περιφερειακών εξελίξεων. Το μάθημα υποστηρίζεται από την πλατφόρμα eclass με τα διαγράμματα των μαθημάτων, βιβλιογραφία και υλικού των διαφανειών που δεν εμπίπτει σε περιορισμούς πνευματικών δικαιωμάτων. Το εκπαιδευτικό υλικό συμπληρώνεται και από συλλογή ψηφιακών πηγών στην προσωπική μου πανεπιστημιακή ιστοσελίδα (βλ. διεύθυνση <http://users.uoa.gr/~kgardika/useful-links-ii18.html>).

Τα προπτυχιακά μου σεμινάρια περιλαμβάνουν θέματα κοινωνικής ιστορίας όπως η Ιστορία της νεότερης Αθήνας και η Ιστορία της Υγείας και θέματα πηγών όπως η Ιστορία του Τύπου και η επεξεργασία ποσοτικών δεδομένων. Παρόμοιες θεματικές καλύπτονται και από τα μεταπτυχιακά μου σεμινάρια όπως η Ιστορία της νεότερης Αθήνας, Υγεία και Πόλη, Υγεία και Κοινωνία (σε συνεργασία με την κ. Νικολέττα Γιαντσή) και Κράτος και Αρχεία (σε συνεργασία με την κ. Μαριάννα Κολουβά). Στο πλαίσιο του μεταπτυχιακού σεμιναρίου "Ιστορία της νεότερης Αθήνας" στο χειμερινό εξάμηνο 2011-12, με τη συνδρομή της Υπηρεσίας Δικτύου του Πανεπιστημίου Αθηνών, ξεκίνησα πιλοτική εφαρμογή συγκέντρωσης δεδομένων για την καθημερινή ζωή της νεότερης Αθήνας από τα μέλη του σεμιναρίου σε web-based πλατφόρμα (βλ. <http://omeka.gunet.gr/omeka/>).

Επιπλέον των μαθημάτων μου στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας έχω προσφέρει μαθήματα σε άλλα τμήματα του Πανεπιστημίου Αθηνών, συγκεκριμένα: Νεότερης Ελληνικής και Βαλκανικής Ιστορίας στα τμήματα Πληροφορικής (χειμερινό εξάμηνο 2003/4 από κοινού με τον κ. Ευάνθη Χατζηβασιλείου υπό την ευθύνη του καθηγητή κ. Κ. Σβολόπουλου.), Νεότερης Ελληνικής Ιστορίας στα Τμήματα Γαλλικής Γλώσσας και Φιλολογίας, Αγγλικής Γλώσσας και Φιλολογίας (χειμερινό εξάμηνο 2004/5) και Τουρκικών και Σύγχρονων Ασιατικών Σπουδών (2005/2006 από κοινού με την καθηγήτρια κ. Όλγα Κατσαρδή - Hering). Δίδαξα επίσης Νεότερη Ελληνική Ιστορία ως επιλεγόμενο μάθημα στο Διατμηματικό Πρόγραμμα Μουσειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών.

Τον Ιούλιο 2010 συμμετείχα με μια διάλεξη στα αγγλικά στη σειρά των μαθημάτων ελληνικής ιστορίας που διοργάνωσε στην Αθήνα ο καθηγητής Thomas Gallant του αμερικανικού πανεπιστημίου UC San Diego για τους φοιτητές του διεθνούς του προγράμματος.

Τον Αύγουστο 2002 πραγματοποίησα δίωρο μάθημα με θέμα *The Bavarians and Greek state building* (στα αγγλικά) σε γερμανούς σπουδαστές, υποτρόφους του Ευρωπαϊκού Πολιτιστικού Κέντρου Δελφών στο θερινό του πρόγραμμα με τίτλο *Seminars on Ancient Greek Literature and Culture*, το οποίο όμως περιλάμβανε και μαθήματα νεότερης ελληνικής γλώσσας, φιλολογίας και ιστορίας.

Στο πλαίσιο των ευρωπαϊκών πανεπιστημιακών ανταλλαγών του προγράμματος Erasmus/Socrates πραγματοποίησα μάθημα μιας εβδομάδας στη Βιέννη με θέμα *A History of Modern Athens* (στα αγγλικά) στους φοιτητές του Ινστιτούτου Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου της Βιέννης τον Μάιο 2002.

1997-2000 Διδάσκουσα με συμβάσεις του ΠΔ 407/80 στο τμήμα Δημοσιογραφίας και ΜΜΕ του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης για τη διδασκαλία των μαθημάτων Νεότερης Ελληνικής Ιστορίας, Ευρωπαϊκής Ιστορίας και Ιστορίας του Τύπου.

Στο πλαίσιο των μαθημάτων μου στο Τμήμα Δημοσιογραφίας και Μαζικών Μέσων Επικοινωνίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης το 1998 συνέταξα σύντομο εκπαιδευτικό βοήθημα για την Ιστορία του Τύπου (17ος-20ός αι.), το οποίο βρίσκεται αναρτημένο στην προσωπική μου ιστοσελίδα στη διεύθυνση <http://users.uoa.gr/~kgardika/presshistory.pdf>

1996/7 Διδάσκουσα με συμβάσεις του ΠΔ 407/80 στο τμήμα Ιστορίας και

Εθνολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης (Κομοτηνή) για το μάθημα της δημογραφία και για τη διδασκαλία του μαθήματος ελεύθερης επιλογής: κοινωνικές επιστήμες και επεξεργασία στοιχείων.

1996 Στο μεταπτυχιακό σεμινάριο Νεότερης Ιστορίας στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης παρουσίασα τις έννοιες της "προστασίας" και της "κυριαρχίας" σε σχέση με την ανεξαρτησία του ελληνικού κράτους κατά το 19ο αιώνα.

1992 Σεμινάριο διάρκειας ενάμιση μήνα στον Τομέα Προϊστορικής Αρχαιολογίας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης σε μεταπτυχιακούς φοιτητές σχετικά με τη χρήση στατιστικής σε ηλεκτρονικούς υπολογιστές στις ιστορικές επιστήμες.

1989 Σειρά δύο διαλέξεων στο Ελεύθερο Πανεπιστήμιο του Δήμου Αθηναίων με θέμα "Ιστορία του ελληνικού κράτους, 1862-1897."

1989 Μάθημα στο σεμινάριο διεθνών σχέσεων του καθηγητή Θ. Κουλουμπή της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης με θέμα τη σύγκριση της εξωτερικής πολιτικής του Χ. Τρικούπη και του Θ. Δηλιγιάννη.

1988, 1989 Δίωρο μάθημα στον Τομέα Ιστορίας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας της Φιλοσοφικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών με θέμα "Εισαγωγή στις ποσοτικές μεθόδους στην ιστορία."

4 Εποπτεία διατριβών

Σήμερα διεξάγονται πέντε διδακτορικές διατριβές υπό την εποπτεία μου, εκ των οποίων η μία χρηματοδοτείται από το ερευνητικό πρόγραμμα "Ηράκλειτος ΙΙ". Ταυτόχρονα είμαι μέλος 10 τριμελών επιτροπών, ενώ εποπτεύω τρεις μεταπτυχιακούς φοιτητές πρώτου κύκλου. Ως διδάσκουσα στο Διατμηματικό Πρόγραμμα Μουσειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών επέβλεψα την εκπόνηση δύο διατριβών ειδίκευσης.

5 Διοικητικό έργο

Έλαβα μέρος στην εκδοτική επιτροπή για τα Πρακτικά του Συνεδρίου "Ρωσία και Μεσόγειος".

Από τον Μάρτιο 2011 συντονίζω το πρόγραμμα της σειράς του Τομέα Ιστορίας “Συναντήσεις για την ιστορία”.

Από την έναρξη λειτουργίας του Ψηφιακού Εργαστηρίου Διδασκαλίας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας το 2008 συμμετέχω στην υποστήριξή του ως υποδιευθύντρια μαζί με τον συνάδελφο κ. Πετρίδη.

Διατέλεσα μέλος της Ειδικής Διατμηματικής Επιτροπής του Διατμηματικού Προγράμματος Μουσειακών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών και διδάσκουσα στο ίδιο Πρόγραμμα.

Διετέλεσα μέλος της Γενικής Συνέλευσης του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας κατά τα ακαδημαϊκά έτη 2001-2002, 2002-2003 και κατά το τρέχον έτος και μέλος της Επιτροπής Μεταπτυχιακών Σπουδών κατά το ακαδημαϊκό έτος 2001-2002.

Συμμετείχα στην επιμέλεια του Οδηγού Σπουδών 2001-2002 και 2007-2008 του Τμήματος από πλευράς του Τομέα Ιστορίας.

5.1 Συμμετοχή σε προγράμματα

Εκπροσωπώ το τμήμα στο δίκτυο DYAS (Δίκτυο Υποδομών για την Έρευνα στις Ανθρωπιστικές Επιστήμες ΔΥΑΣ), το οποίο χρηματοδοτήθηκε από τη Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας στο πλαίσιο της πρόσκλησης για τη Δημιουργία Εθνικών Ερευνητικών Δικτύων σε θεματικούς τομείς που αφορούν τις Ερευνητικές Υποδομές του Ευρωπαϊκού Οδικού Χάρτη Υποδομών (European Roadmap for Research Infrastructures, by ESFRI-European Strategy Forum on Research Infrastructures). Στο πλαίσιο της σχετικής έρευνας έλαβα μέρος στη σύνταξη της Μελέτης Σκοπιμότητας για τη Δημιουργία Ερευνητικής Υποδομής στις Ανθρωπιστικές Επιστήμες (μελέτη 124 σελίδων) και συνδιοργάνωσα με το Ινστιτούτο Βυζαντινών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών τη δεύτερη ημερίδα με θέμα “Οι ανθρωπιστικές επιστήμες συναντούν την επιστήμη της πληροφορικής” (18 Ιανουαρίου 2011). Επιπλέον παρουσίασα εισήγηση με τίτλο “ΔΥΑΣ: Προτεραιότητες και κατευθύνσεις για την έρευνα στις ανθρωπιστικές επιστήμες” στην πρώτη ημερίδα του Δικτύου στις 8 Σεπτεμβρίου 2010 καθώς και εισήγηση με τίτλο “Πρωτογενείς πηγές νεοελληνικής ιστορίας στο διαδίκτυο: η σκοπιά του χρήστη” στη δεύτερη ημερίδα τον Ιανουάριο 2011 (βλ. www.dyas-net.gr).

Έλαβα μέρος στην επιτροπή παρακολούθησης της εκτέλεσης του προγράμματος Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ). Μέτρο 2.2 «Αναμόρφωση Προγραμμάτων Σπουδών-Διεύρυνση Τριτοβάθμιας Εκπαίδευσης». Ενέργεια 2.2.2 «Ολοκλήρωση της διεύρυνσης και αναμόρφωση των Προγραμμάτων Σπουδών». Κατηγορία Πράξεων 2.2.2α «Αναμόρφωση Προπτυχιακών Προγραμμάτων Σπουδών». Πράξη «Αναμόρφωση Προπτυχιακών Προγραμμάτων Σπουδών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών» με συγχρηματοδότηση από την Ευρωπαϊκή Ένωση και από Εθνικούς πόρους (2003-2008) στο πλαίσιο του οποίου δημιουργήθηκαν το Ψηφιακό Εργαστήριο Διδασκαλίας του Τμήματος και η ιστοσελίδα του Τμήματος. Συνδιοργάνωσα την ημερίδα αποτίμησης του Προγράμματος (22 Μαΐου 2008), στην οποία και παρουσίασα εισήγηση με θέμα "Η διδασκαλία της νεότερης ελληνικής ιστορίας. Οργανωτικά θέματα." Έλαβα επίσης μέρος και στην επιτροπή παρακολούθησης του προγράμματος Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευσης και Αρχικής Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ) για την αναμόρφωση του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών.

Επίσης το 2009 συμμετείχα από πλευράς του Τομέα Ιστορίας στην επιτροπή του Τμήματος για τη σύνταξη πρότασης έργου ψηφιοποίησης, που υποβλήθηκε από το Τμήμα στο πλαίσιο των προκηρύξεων του προγράμματος "Ψηφιακή Σύγκλιση" του ΕΣΠΑ.

Υπεύθυνη του Ευρωπαϊκού Μεταπτυχιακού Προγράμματος για την πολιτική και πολιτισμική ιστορία της Μεσαιωνικής, Νεότερης και Σύγχρονης Ευρώπης.

Συνεργάστηκα στην υλοποίηση του προγράμματος του κοινού Ευρωπαϊκού Διδακτορικού για την Κοινωνική Ιστορία της Ευρώπης και Μεσογείου / European Doctorate in the Social History of Europe and the Mediterranean, με υπεύθυνο τον καθηγητή κ. Αντώνη Λιάκο.

5.2 *Επιτροπές υποτροφιών και εξετάσεων*

Έχω λάβει μέρος συχνά ως εξετάστρια στους διαγωνισμούς των κληροδοτημάτων υποτροφιών του Πανεπιστημίου Αθηνών, στις εξετάσεις για μεταπτυχιακές υποτροφίες του Ιδρύματος Κρατικών Υποτροφιών, σε επιτροπές άλλων κρατικών εξετάσεων (ΑΣΕΠ, Πανελλήνιες εξετάσεις) και σε επιτροπές αξιολόγησης (Ίδρυμα

Πρώθησης Έρευνας Κύπρου, Ηράκλειτος Ι και Παιδαγωγικό Ινστιτούτο). Είμαι επίσης μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου του Ιδρύματος Υποτροφιών Ανώτατης Εκπαίδευσης Π. & Μ. Φυρού.

5.3 Επιτροπές κρίσεων

Τριμελείς επιτροπές κρίσεων σε εκλεκτορικά του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας (Νεότερης και Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας, Νεότερης και Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας: κοινωνική ιστορία, Νεότερης και Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας: οικονομική ιστορία) και στο Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Νεότερη και Σύγχρονη Ιστορία και Νέα Ελληνική Ιστορία) καθώς και σε εκλεκτορικό στην Ιατρική Σχολή του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (Ιστορία της Ιατρικής).

6 Συγγραφικό έργο

Μετά το 2004 η ερευνητική μου δραστηριότητα έχει επικεντρωθεί ειδικά στην ιστορία της ελονοσίας στη νεότερη Ελλάδα και γενικά στην κοινωνική ιστορία της υγείας. Η τομή αυτή διαιρεί την ερευνητική μου πορεία σε δύο περιόδους με την πρώτη να έχει εστιαστεί στην έρευνα της νεότερης ελληνικής πολιτικής ιστορίας (βλ. χαρακτηριστικά διδακτορική διατριβή και αυτοτελή έργα, αρ. 2).

6.1 Αυτοτελή έργα

1 *Landscapes of Disease: Malaria in Modern Greece*, (υπό δημοσίευση από το Central European University Press).

2 *Προστασία και εγγυήσεις: στάδια και μύθοι της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης (1821–1920)*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 1999, 166 σ.

3 *Άρχειο Αλέξανδρου Στ. Καραθεοδωρή. Κατάλογος και εύρητηρια*. Αθήνα: Κέντρο Νεοελληνικών Έρευνών, 1981, κγ' + 80 σ.

6.2 Διδακτορική διατριβή

"Parties and Politics in Greece, 1875–1885: Towards a Two-Party System."
Ph.D. diss. King's College, University of London, 1988, 482 σ.

6.3 Άρθρα

1 "Health Policy and Private Care: Malaria Sanitization in Early Twentieth Century Greece" στο Christian Promitzer, Sevasti Trubeta, Marius Turda (επ.), *Health, Hygiene and Eugenics in Southeastern Europe to 1945*, Studies in the History of Medicine, Budapest - New York: Central European University Press, 2011, 127-42.

2 "Χαρίλαος Τρικούπης: Προγραμματικές δηλώσεις (1882). Εισαγωγή, ιστορικός σχολιασμός" στο Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, *Τετράδια κοινοβουλευτικού λόγου*, αρ. 2. Αθήνα, 2010, 38 σ.

3 "Relief Work and Malaria in Greece, 1943–1947", *Journal of Contemporary History* 43:3 (2008), 493–508.

4 "Η διεθνής βοήθεια στη δημόσια υγεία: ανθρωπιστική κρίση, διακίνηση ιδεών και κοινωνική πολιτική" στο Γιάννης Κυριόπουλος (επ.), *Δημόσια υγεία και κοινωνική πολιτική: ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η εποχή του*, Αθήνα: Παπαζήσης, 2008, 173–84.

5 "Η Ελλάδα και το Ανατολικό Ζήτημα (1821-1923)" στο *Η συγκρότηση του ελληνικού κράτους: διεθνές πλαίσιο, εξουσία και πολιτική τον 19ο αιώνα*, Αθήνα: Νεφέλη, 2008, 119-45, 173-75.

6 "Η ελonoσία κατά το μεσοπόλεμο: κοινωνία, κράτος και διεθνής βοήθεια" στο *Η ελληνική αγροτική κοινωνία και οικονομία κατά τη βενιζελική περίοδο. Πρακτικά συνεδρίου*, Αθήνα 3–5 Νοεμβρίου 2004, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών και Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών & Μελετών "Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος", Αθήνα, 2007, 266–80.

7 "Η ελonoσία στα Επτάνησα σε σύγκριση με την ηπειρωτική Ελλάδα", *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου Η Ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα, 1864-2004*,

Βουλή των Ελλήνων, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2005, τ. Α', *Ιστορία*, 635-48.

8 "Ιστοριογραφία και η ελεγχόμενη διεύρυνση της πολιτικής συμμετοχής", στο Κιτρομηλίδης, Πασχάλης Μ. και Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης (επ.), *Δ' Διεθνές Συνέδριο Ιστορίας: Ιστοριογραφία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας, 1833-2002. Πρακτικά*, Αθήνα: Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, 2004, τ. Β', 691-701.

9 "Η πολύπλευρη πολιτική κρίση", στο Σολωμού-Προκοπίου, Α. και Ι. Βογιατζή (επ.), *Η Αθήνα στα τέλη του 19ου αιώνα. Οι Α' Διεθνείς Ολυμπιακοί αγώνες*, Αθήνα: Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος, Υπουργείο Πολιτισμού / Γενική Γραμματεία Ολυμπιακών Αγώνων, 2004.

10 "History of Malaria in Modern Greece", *Research Reports from the Rockefeller Archive Center*, Winter 2004/2005, 14-18.

11 "Αλέξανδρος Καραθεοδωρή. Η ζωή και η σταδιοδρομία του" στο *Ρωμιοί στην υπηρεσία της Υψηλής Πύλης. Πρακτικά επιστημονικής ημερίδας, Αθήνα 13 Ιανουαρίου 2001*, Εταιρεία Μελέτης της καθ'ημάς Ανατολής, Αθήνα, 2002,. 135-43.

12 "Δανεισμός και φορολογία στα χωριά της Καρύταινας, 1817-1821", *Δελτίο του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Νεωτέρου Ελληνισμού* 1 (1998), 67-79.

13 "1875 και 1883. Σταθμοί του κομματικού συστήματος μέσα από την εφημερίδα *Ωρα*" στο Καίτη Αρώνη-Τσίχλη και Λύντια Τρίχα (επ.), *Ο Χαρίλαος Τρικούπης και η εποχή του. Πολιτικές επιδιώξεις και κοινωνικές συνθήκες*, Αθήνα: Παπαζήσης, 2000, 163-74.

14 "Ζητήματα πολιτικής ενσωμάτωσης των Επτανήσων στο ελληνικό κράτος" στο Παναγιώτα Μοσχονά (επ.), *Το Ιόνιο Κράτος 1815-1864*. Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας (Κέρκυρα, 21-24 Μαΐου 1988), Αθήνα: Κέντρο Μελετών Ιονίου, 1997, 55-63.

15 "Ιστορικές Σπουδές", *Κανών: Το παρόν των επιστημών στην Ελλάδα*. τ. 3, εκδ. Θεσσαλονίκη Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 1997, Θεσσαλονίκη, 1997, 153-68.

16 "The Changing Language of Political Contention in the Era of King George I"

στο Philip Carabott (επ.), *Greek Society in the Making, 1863-1913: Realities, Symbols and Vision*, Aldershot: Variorum, Ashgate Publishing, 1997, 197-207.

17 "Centre and Periphery in the 1874 Greek Elections: Competition for Political Control in Gortynia", *Balkan Studies* 36:1 (1995), 11-30.

18 "Internet και Ιστορική Έρευνα", *Μνήμων* 16 (1994), 149-55.

19 "Η διάρθρωση του Ελληνικού κοινοβουλίου, 1865-1867", *Πρακτικά 13ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας*, Θεσσαλονίκη, 1993, 333-46, 604-06.

20 "Βουλευτές, κόμματα και ομάδες στην πρώτη κοινοβουλευτική περίοδο, 1844-1847: ανάλυση ονομαστικών ψηφοφοριών" στο *Αφιέρωμα στον πανεπιστημιακό δάσκαλο Βασίλειο Βλ. Σφυρόερα*, Αθήνα, 1992, 265-90.

21 "Η Μεσοβασιλεία και η πρώτη περίοδος της βασιλείας του Γεωργίου Α' (1862-1881)" και "Η περίοδος του δικομματισμού" στον τόμο: Εκδοτική Αθηνών, *Ελληνική Ιστορία*. Αθήνα, 1992, 322-29 και 329-34.

22 "Η ελληνική κοινωνία την εποχή του Χαρίλαου Τρικούπη" στο Γ. Τσαούσης (επ.), *Όψεις της ελληνικής κοινωνίας του 19ου αιώνα*. Αθήνα, 1984, 177-191.

23 "Ο Κωνσταντίνος Καραπάνος και οι διαπραγματεύσεις για την προσάρτηση Θεσσαλίας καί Άρτας", *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος* 26 (1983),: 327-82.

24 "Παράγοντες της Εμπορικής Ναυτιλίας γύρω στο 1875", *Μνήμων* 4 (1974), 153-60.

25 "Ο Αναστάσιος Πολυζωίδης στην Ελληνική Επανάσταση", *Μνήμων* 1 (1971), 23-52.

7 Συνέδρια

7.1 Διοργάνωση

Έλαβα μέρος στις οργανωτικές επιτροπές των παρακάτω συνεδρίων:

Υγεία και Κοινωνία / Health and Society - Διαστάσεις του ιδιωτικού και του δημόσιου στην ιατρική παράδοση στην Ελλάδα και τα Βαλκάνια (1453-1920) / Private and Public Medical Traditions in Greece and the Balkans (1453-1920). Η συνάντηση διοργανώθηκε από το Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών, τη Βρετανική Σχολή Αθηνών και το Πανεπιστήμιο Oxford Brookes της Οξφόρδης και πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα στις 9-10 Δεκεμβρίου 2010.

The Mediterranean and its Seas, Αθήνα, 1-3/10/2009: Επιστημονική συνάντηση του ΠΜΣ Νεότερης και Σύγχρονης Ελληνικής Ιστορίας, Πανεπιστημίου Αθηνών και του Πανεπιστημίου της Μιννεσότα με θέμα "Η Μεσόγειος και οι Θάλασσές της: Φυσικά, Κοινωνικά, Πολιτικά Περιβάλλοντα και Τοπία, 15ος-20ός αι." / "The Mediterranean and Its Seas: Natural, Social, Political Environments and Landscapes, 15th-20th centuries".

Διημερίδα, με θέμα Building on the Past, του κοινού Ευρωπαϊκού Διδακτορικού επί της Κοινωνικής Ιστορίας της Ευρώπης και Μεσογείου / European Doctorate in the Social History of Europe and the Mediterranean. 27-29/9/2007, Πανεπιστήμιο Αθηνών.

Σχετικά με τη συμμετοχή μου στην επιτροπή έκδοσης των Πρακτικών του Συνεδρίου "Ρωσία και Μεσόγειος", βλ. σ. 4 παραπάνω στην ενότητα "Διοικητικό έργο".

7.2 Ανακοινώσεις

1 "Athènes au quotidien en 1911", ανακοίνωση στο συνέδριο "Le Corbusier, le voyage d'Orient, 1911-2011: Des yeux qui voient l'Acropole", Αθήνα 21-22 Οκτωβρίου 2011.

2 "Midwives in the early years of Greek statehood", ανακοίνωση στην επιστημονική συνάντηση Health and Society: Private and Public Medical Traditions in Greece and the Balkans (1453-1920), Αθήνα 9-10 Δεκεμβρίου 2010. Το ηχητικό αρχείο της ανακοίνωσης βρίσκεται αναρτημένο στο διαδίκτυο στη διεύθυνση <http://pulse-project.org/HealthSociety>.

3 "Exploring old ground: Greece and the malaria 'pandemic' of 1905", εισήγηση ως προσκεκλημένη ομιλήτρια σε panel για την ιστορία της ελονοσίας, που διοργάνωσαν συνάδελφοι από το Wellcome Trust Centre for the History of

Medicine at UCL στο πλαίσιο του ετήσιου συνεδρίου της British Society for Parasitology, Cardiff, 30 Μαρτίου - 1 Απριλίου 2010.

4 "Disease in the Mediterranean: malaria between the tropics and the temperate zone", ανακοίνωση στο συνέδριο The Mediterranean and its Seas: Natural, Social, Political Environments and Landscapes, 15th-20th centuries, Αθήνα 1-3 Οκτωβρίου 2009.

5 "Disease, society and statehood in modern Greece: between endemicity and epidemics", ανακοίνωση στο συνέδριο Mediterranean and Its Seas Workshop, Minnesota 25 - 27 Σεπτεμβρίου 2008.

6 "Medical surveys on a national scale: mapping malaria in modern Greece", ανακοίνωση στο συνέδριο Medicine in the Balkans: Evolution of Ideas and Practice to 1945, Λονδίνο, Wellcome Trust Centre for the History of Medicine at UCL, 24-25 Ιανουαρίου 2008.

7 "Η διεθνής βοήθεια στη δημόσια υγεία: ανθρωπιστική κρίση, διακίνηση ιδεών και κοινωνική πολιτική", ανακοίνωση στο συνέδριο Δημόσια Υγεία και Κοινωνική Πολιτική: Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η εποχή του, Αθήνα Εθνική Σχολή Δημόσιας Υγείας, 8-10 Νοεμβρίου 2007 (βλ. άρθρο αρ. 4 στα δημοσιεύματα).

8 "Urban malaria and state-building in nineteenth century Greece" ανακοίνωση στο συνέδριο της European Association for the History of Medicine and Health με θέμα "Environment, Health and History", Λονδίνο, London School of Hygiene and Tropical Medicine, 12-15 Σεπτεμβρίου 2007.

9 "The nation and the idea of malaria sanitisation in early 20th century Greece", ανακοίνωση στο συνέδριο Hygiene - Health Politics - Eugenics: Engineering society in twentieth-century Southeast Europe, Βερολίνο, Freie Universität Berlin, 31 Μαΐου - 2 Ιουνίου 2007. (βλ. άρθρο αρ. 1 στα δημοσιεύματα).

10 "Relief work and malaria in Greece", ανακοίνωση στη δεύτερη επιστημονική συνάντηση (workshop) Reconstruction in the immediate aftermath of war: a comparative study of Europe, 1945-50, Λονδίνο, Birkbeck College, 16 Ιουνίου 2006 (βλ. άρθρο αρ. 3 στα δημοσιεύματα).

11 "Η ελονοσία κατά το μεσοπόλεμο: κοινωνία, κράτος και διεθνής βοήθεια", ανακοίνωση στο συνέδριο Η ελληνική αγροτική κοινωνία και οικονομία κατά την βενιζελική περίοδο, Αθήνα Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών 3-5 Νοεμβρίου 2004 (βλ. άρθρο αρ. 6 στα δημοσιεύματα).

12 "Η ελονοσία στα Επτάνησα σε σύγκριση με την ηπειρωτική Ελλάδα", ανακοίνωση στο συνέδριο Η Ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα, 1864-2004, Βουλή των Ελλήνων, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2004 (βλ. άρθρο αρ. 7 στα δημοσιεύματα).

13 "Malaria in the Mediterranean: the role of humans", εισήγηση στο First Annual Canadian Academic Institute at Athens Workshop on Mediterranean Studies με θέμα "Contemporary Trends in Mediterranean History and Anthropology", Αθήνα 12-13 Μαρτίου 2004.

14 "Αλέξανδρος Καραθεοδωρή. Η ζωή και η σταδιοδρομία του", ανακοίνωση στην ημερίδα της Εταιρείας Μελέτης της καθ'ημάς Ανατολής *Ρωμιοί στην υπηρεσία της Υψηλής Πύλης*, Αθήνα 13 Ιανουαρίου 2001 (βλ. άρθρο αρ. 11 στα δημοσιεύματα)

15 "1875 και 1883: σταθμοί του κομματικού συστήματος μέσα από την εφημερίδα *Ώρα*" ανακοίνωση στο συνέδριο του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών με θέμα "Ο Χαρίλαος Τρικούπης και η εποχή του", Αθήνα, Νοέμβριος 1996 (βλ. άρθρο αρ. 13 στα δημοσιεύματα).

16 "Δανεισμός και φορολογία στα χωριά της Καρύταινας, 1817-1821", ανακοίνωση στο ετήσιο συνέδριο της Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας, Θεσσαλονίκη, Μάιος/Ιούνιος, 1996 (βλ. άρθρο αρ. 12 στα δημοσιεύματα).

17 "The changing language of political contention, 1863-1911", ανακοίνωση στο συνέδριο του King's College με θέμα "Greek Society, Politics and Culture in the Era of King George I, 1863-1913", Λονδίνο, Σεπτέμβριος 1995 (βλ. άρθρο αρ. 16 στα δημοσιεύματα).

18 "Κέντρο και περιφέρεια στις εκλογές του 1874: Ο αγώνας για τον πολιτικό έλεγχο της Γορτυνίας", ανακοίνωση στο 6ο ετήσιο συμπόσιο του Μονεμβασιώτικου Ομίλου με θέμα τη συμβολή της Πελοποννήσου στη διαμόρφωση του Νέου Ελληνισμού, Μονεμβασία, Ιούλιος 1993 (βλ. άρθρο αρ. 17

στα δημοσιεύματα).

19 "Η διάρθρωση του ελληνικού κοινοβουλίου, 1865-1867", ανακοίνωση στο ετήσιο συνέδριο της Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας, Θεσσαλονίκη, Μάιος 1993 (βλ. άρθρο αρ. 19 στα δημοσιεύματα).

20 "Ζητήματα πολιτικής ενσωμάτωσης των Επτανήσων στο ελληνικό κράτος", ανακοίνωση στο συνέδριο του Κέντρου Μελετών Ίονιου με θέμα το Ίόνιο Κράτος, Κέρκυρα, Μάιος 1988 (βλ. άρθρο αρ. 14 στα δημοσιεύματα).

21 "Nationalism and ethnic identity: The case of Alexandros Karatheodory", ανακοίνωση στο συνέδριο του Modern Greek Studies Association με θέμα "Ελλάδα και Μικρά Ασία", Θεσσαλονίκη 1984.

22 "Ο Κωνσταντίνος Καραπάνος και οι διαπραγματεύσεις για την προσάρτηση Θεσσαλίας και Άρτας", ανακοίνωση στο συνέδριο της Ελληνικής Επιτροπής Σπουδών Νοτιοανατολικής Ευρώπης για τα 100 χρόνια από την προσάρτηση της Θεσσαλίας, Βόλος 1981 (βλ. άρθρο αρ. 23 στα δημοσιεύματα).

7.3 Άλλες συμμετοχές σε επιστημονικές συναντήσεις - Διαλέξεις

Τον Νοέμβριο 2011 συντόνισα συνάντηση νέων ερευνητών με θέμα "Υγεία και ασθένεια: Η ματιά του ιστορικού" στο πλαίσιο των συναντήσεων της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού. Σε σύντομη εισαγωγή συζήτησα το ζήτημα πώς διαφοροποιείται ο ρόλος του ιστορικού έναντι του ιατρού απέναντι στην ιστορία της ασθένειας.

Στο πλαίσιο της δημοσιοποίησης της πορείας της έρευνάς μου για την ιστορία της ελονοσίας στην Ελλάδα πραγματοποίησα εισήγηση με βάση το τρίτο κεφάλαιο του βιβλίου μου στις συναντήσεις της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού με τίτλο "Ελονοσία, σκάκι και ασταθείς επιδημίες" (Φεβρουάριος 2011) και εισήγηση προς τα μέλη του Τομέα Ιστορίας του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας βασισμένη στο πέμπτο κεφάλαιο του βιβλίου, ενταγμένη στη σειρά "Συναντήσεις για την Ιστορία", με τίτλο "Τοπία της ασθένειας: η ελονοσία στη νεότερη Ελλάδα" (7 Απριλίου 2011).

Έλαβα μέρος ως συζητήτρια (discussant) στην ημερίδα της Αμερικανικής Σχολής

Κλασικών Σπουδών στην Αθήνα με θέμα "Philhellenism, Philanthropy or Political Convenience?", στην οποία κλήθηκα να σχολιάσω την ανακοίνωση της Betsey Robinson "Hydraulic Euergetism: American Archaeology and Waterworks in Early-20th-century Greece" (18 Μαΐου 2010).

Τον Σεπτέμβριο 2009 προήδρευσα σε συνεδρία του Πανελληνίου Συνεδρίου "Πανδημία της Νέας Γρίπης Α (H1N1) και Πολιτικές Προάσπισης της Δημόσιας Υγείας" της Εθνικής Σχολής Δημόσιας Υγείας και του Κέντρου Ελέγχου και Πρόληψης Νοσημάτων (7-8 Σεπτεμβρίου 2009).

Για τις εισηγήσεις μου στις δύο ημερίδες του προγράμματος DYAS και για την εισήγησή μου στην ημερίδα για την ολοκλήρωση του προγράμματος "ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ" για την αναμόρφωση του Προγράμματος Προπτυχιακών Σπουδών του Τμήματος, βλ. σ. 5 παραπάνω στην ενότητα "Διοικητικό έργο".

1997 Μάρτιος: Διάλεξη στο Σύνδεσμο Φιλολόγων Αρκαδίας στην Τρίπολη με θέμα "Τρικούπης: ο πολιτικός των καιρίων επιλογών".

1997 Ιούλιος: Διάλεξη στο Ευρωπαϊκό Εντατικό Πρόγραμμα Νέων Ελληνικών στο Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης στην Κομοτηνή με τίτλο: "Thessaloniki: a tale of a city".

1991 Μάρτιος: Διάλεξη στο Ίδρυμα Γουλανδρή - Χορν, στο πλαίσιο της σειράς "Προσωπικότητες του Νεώτερου Ελληνισμού" με θέμα τον Χαρίλαο Τρικούπη και την πολιτική του.

1983 Συμμετοχή στην στη σειρά "Όψεις της Ελληνικής Κοινωνίας του 19ου Αιώνα", που οργάνωσε ο Τομέας Κοινωνιολογίας στο Πάντειο Πανεπιστήμιο, (βλ. άρθρο αρ. 22 στα δημοσιεύματα).

8 *Ερευνητικές συνεργασίες / επιχορηγήσεις*

Από τον Σεπτέμβριο 2011 μετέχω στην ερευνητική ομάδα του προγράμματος "Mines, olives and monasteries. Towards an Enviromental Macrohistory of Halkidiki", πρόταση του καθηγητή Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης Βασίλη Γούναρη και του International Hellenic University της Θεσσαλονίκης στο πρόγραμμα Προκήρυξης Δράσης «Αριστεία» της Γενικής Γραμματείας Έρευνας και Τεχνολογίας στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση

(ΕΠΕΔΒΜ)» του ΕΣΠΑ. Η πρόταση βρίσκεται στο στάδιο της αξιολόγησης.

Τον Ιούλιο 2009 φιλοξενήθηκα ως επισκέπτρια ερευνήτρια στο τότε Wellcome Trust Centre for the History of Medicine at UCL (νύν UCL Centre for the History of Medicine) για την έρευνά μου σχετικά με την ιστορία της ελονοσίας. Βλ. το δημοσίευμα στο ενημερωτικό δελτίο του Κέντρου *Highlights* (2010), σ. 10. (http://www.ucl.ac.uk/histmed/downloads/brochure/ucl_home_highlights_2010.pdf).

Για την ίδια έρευνα έλαβα από το πρόγραμμα "Καποδίστριας" του ΕΛΚΕ του Πανεπιστημίου Αθηνών επιχορήγηση, την οποία χρησιμοποίησα για μετάβαση στο αρχείο της UNRRA στην έδρα των Ηνωμένων Εθνών στη Νέα Υόρκη (2006) και από το Ίδρυμα Ι.Φ. Κωστόπουλου για επίσκεψη στο αρχείο της Κοινωνίας των Εθνών στη Βιβλιοθήκη του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών στη Γενεύη (2005).

Επίσης το 2004 έλαβα χορηγία από το Rockefeller Archives Center στο Sleepy Hollow της Νέας Υόρκης για έρευνα στα αρχεία του ίδιου Κέντρου, για την ιστορία της ελονοσίας στη νεότερη Ελλάδα (βλ. τον ιστότοπο του Κέντρου <http://www.rockarch.org/grants/grantawards2004.php> και άρθρο αρ. 10 στα δημοσιεύματα).

1979 Παρακολούθησα δεκαήμερο σεμινάριο στο Laboratoire Informatique de Sciences Humaines της Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales στο Παρίσι για τη χρήση του Statistical Package for the Social Sciences (SPSS).

1975-78 Μέλος της ερευνητικής ομάδας της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού για την κατάταξη και καταλογογράφηση του Δημοτικού Αρχείου της Ερμούπολης Σύρου (βλ. Χ. Λούκος, Πόπη Πολέμη, *Οδηγός Δημοτικού Αρχείου Ερμούπολης 1821-1949*. Αθήνα 1987).

Από το 1972 μέλος της βιβλιογραφικής ομάδας της Εταιρείας Μελέτης Νέου Ελληνισμού για τη σύνταξη των ετήσιων βιβλιογραφιών της Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού, που δημοσιεύονταν στο περιοδικό *Μνήμων*.

9 Άλλες δραστηριότητες

Στο πλαίσιο των ενδιαφερόντων μου για την κοινωνική ιστορία της υγείας και σε συνεργασία με ένα δίκτυο συναδέλφων με κοινά ενδιαφέροντα από το 2010 συντηρώ το ενημερωτικό blog histhealthnet.blogspot.com .

Πραγματοποίησα τη μετάφραση από τα αγγλικά του βιβλίου του Jared Diamond, *Guns, Germs and Steel: the Fates of Human Societies*, που δημοσιεύτηκε ως *Όπλα, Μικρόβια και Ατσάλι: οι Τύχες των Ανθρώπινων Κοινωνιών*, Αθήνα: Κάτοπτρο 2007.

Το 2007 έγραψα σύντομο κείμενο για την ιστορία της Αθήνας που περιλήφθηκε στον κατάλογο για την έκθεση "Ο Toulouse Lautrec και η Belle Époque στο Παρίσι και την Αθήνα" στο Μουσείο Ηρακλειδών (Δεκέμβριος 2007-Οκτώβριος 2008).

Άλλα δημοσιεύματα σε εγκυκλοπαιδικά λεξικά και στον τύπο:

1. Λήμματα "Thessaloniki", "George I", "Otho, King": στην *Encyclopedia of Greece and the Hellenic Tradition* του εκδοτικού οίκου "Fitzroy Dearborn Publishers", Λονδίνο 2000.
2. "Τρικούπης και δικομματισμός", Αφιέρωμα της εφημερίδας *Η Καθημερινή*. "Χαρίλαος Τρικούπης: 100 χρόνια από το θάνατό του" (3 Νοεμβρίου 1996).
3. "Ηνωμένο Βασίλειο της Μεγάλης Βρεταννίας και της Βόρειας Ιρλανδίας" στον τόμο: Εκδοτική Αθηνών, *Παγκόσμια Ιστορία*, τ. Α', Αθήνα 1990, 315-39.
4. Πολλά λήμματα στο *Παγκόσμιο Βιογραφικό Λεξικό* της Εκδοτικής Αθηνών, κυρίως Ελλήνων και Βρεταννών πολιτικών ανδρών και Άγγλων βασιλέων (ενδεικτικά, λήμματα για τη βασίλισσα Βικτωρία, τ. 2, Αθήνα 1984, 285-87 και για τον Χ. Τρικούπη, τ. 9B, Αθήνα 1988, 184-85).

Βιβλιοκρισίες

"Γιώργου Δερτιλή, Το Ζήτημα των Τραπεζών, 1871-1873. Οικονομική και πολιτική διαμάχη στην Ελλάδα του ΙΘ' αιώνα", *Διαβάζω*. 37 (Δεκ. 1980) 95-96."

"Κώστα Βεργόπουλου, Κράτος και οικονομική πολιτική στον 19ο αιώνα", *Journal of the Hellenic Diaspora*. 4(1979) 81-83.

Ανάλυτικό Υπόμνημα

1 Αυτοτελή έργα

1.1 *Landscapes of Disease: Malaria in Modern Greece, Studies in the History of Medicine*, Budapest: Central European University Press (υπό έκδοση)

Σύμφωνα με ορισμένες εκτιμήσεις, κατά την περίοδο 1850-1900 περίπου σημειώνεται η μεγαλύτερη γεωγραφική διάδοση της ελονοσίας, οπότε έφτασε και στα όρια του αρκτικού κύκλου, για παράδειγμα ως τη βόρεια Ρωσία και τη Φινλανδία. Στην Ελλάδα, στο γύρισμα του 19ου προς τον 20ό αιώνα κατά μέσο όρο μολυνόταν ένας στους τρεις Έλληνες κάθε χρόνο, συχνά με πολλαπλές μολύνσεις. Κατά γενική ομολογία των ειδικών, η Ελλάδα ήταν η πιο ελονοσόπληκτη χώρα της Ευρώπης με συχνότητα ελονοσίας συγκρίσιμη με εκείνη της Ινδίας και χωρών της Αφρικής. Πέρα λοιπόν από την οικονομική και αναπτυξιακή διάσταση του προβλήματος, για την ελληνική κοινωνία η ελονοσία συνιστούσε μια σχεδόν καθολική σωματική εμπειρία.

Καθώς η μελέτη καλύπτει την περίοδο από την Επανάσταση και την ίδρυση του εθνικού κράτους έως την εκρίζωση, την εξάλειψη της ελονοσίας από τη χώρα στα μέσα της δεκαετίας του 1970, από τη συλλογή των πρωτογενών δεδομένων προκύπτουν εγγενή μεθοδολογικά προβλήματα. Συγκεκριμένα, είναι σαφές ότι ανάγεται σε δύο --αρχικά-- διαφορετικά και διαδοχικά επιστημολογικά παραδείγματα:

* τη μiasματική θεωρία, που, χωρίς να απορρίπτει τη θεωρία των τεσσάρων χυμών, ήθελε τους πυρετούς να οφείλονται σε αναθυμιάσεις σωματιδίων από σήψη οργανικών ουσιών στα τέλματα και τα έλη. Οι συναφείς πηγές επομένως αναφέρονται σε πυρετούς, κυρίως διαλείποντες αλλά και σε άλλες πιο εξειδικευμένες περιγραφές. Οι παντοειδείς αυτοί πυρετοί αποτελούσαν αυτοτελείς νοσολογικές οντότητες σύμφωνα με την τότε αντίληψη ότι νόσος είναι το σύμπτωμα και όχι τα γενεσιουργά του αίτια, τα οποία θα μπορούσαν να ήσαν και πολλαπλά. Μέχρι περίπου το τέλος του 19ου αιώνα που ήσαν σε χρήση, αυτές οι νοσολογικές οντότητες δεν ήσαν πλήρως ομόλογες με αυτό που σήμερα ξέρουμε ως ελονοσία. Π.χ. δεν γινόταν πάντα η διάκριση μεταξύ διαλειπόντων και τυφο-

ειδών πυρετών. Άλλωστε, στα ελληνικά δεν υπήρχε έως τότε ούτε καν ο όρος 'ελονοσία.'

* τη θεωρία των μικροοργανισμών - germ theory - που από τη δεκαετία του 1870 δημιούργησε το πλαίσιο αναζήτησης των γενεσιουργών αιτιών και μηχανισμών μετάδοσης στα μικρόβια - στην περίπτωση της ελονοσίας την ανακάλυψη του πλασμοδίου από τον A. Laveran το 1880 και του μηχανισμού μετάδοσης το 1898 από τους R. Ross και G.B. Grassi. Κατά το νέο επιστημολογικό παράδειγμα, η νοσολογική οντότητα ταυτίζεται με τον υπεύθυνο μικροοργανισμό, δηλαδή τα τέσσερα είδη παρασίτων του γένους των πλασμοδίων γεννούν τέσσερις διαφορετικές ασθένειες, με κοινά ασφαλώς χαρακτηριστικά. Κατά συνέπεια, οι πληροφορίες από την καταγραφή σε εθνικό επίπεδο των ετών 1838-1840, για παράδειγμα, δεν μπορεί να είναι αυτομάτως συγκρίσιμες με το προϊόν των πανελλήνιων ερευνών, που πραγματοποιήθηκαν από το 1901 ως το 1907 και μεταγενέστερα, υπό άλλο επιστημολογικό παράδειγμα.

Ο χρόνος της αφήγησης όμως εμπλέκει και ένα τρίτο επιστημολογικό παράδειγμα, το σύγχρονο, αυτό της μοριακής βιολογίας και της εξέλιξης. Έτσι, όταν πρέπει να συζητήσει κανείς ζητήματα ανοσίας με όρους εξελικτικής επιδημιολογίας, δεν μπορεί να έχει επιδημιολογικά δεδομένα που δεν ήταν δυνατό να έχουν συγκεντρωθεί, πριν εξαλειφθεί η ελονοσία από τη χώρα. Επομένως, ελλείπει αποδεικτικών δεδομένων, ορισμένα από τα σχετικά συμπεράσματα, για ερωτήματα που δεν μπορεί παρά να θέσει κανείς, δεν μπορούν παρά να έχουν τη μορφή υποθέσεων.

Το κεντρικό ερώτημα της μελέτης είναι αν και υπό ποιές προϋποθέσεις η ελονοσία στην Ελλάδα πήρε ευρύτερες και οξύτερες διαστάσεις μετά την ανεξαρτησία. Ελλείπει συγκριτικών στοιχείων από την περίοδο πριν από την ανεξαρτησία, η έρευνα στηρίζεται στην παρατήρηση της πορείας της ασθένειας από τα χρόνια της Επανάστασης και εξής, δίνοντας έμφαση στην επίδραση ποικίλων αναπτυξιακών πιέσεων κάτω από δεδομένες περιβαλλοντολογικές περιστάσεις.

Το βιβλίο διαιρείται σε επτά κεφάλαια, από τα οποία τα πρώτα δύο είναι εισαγωγικά για να διευκολυνθεί η κατανόηση του κύριου μέρους του έργου. Το πρώτο κεφάλαιο, "A brief introduction to malaria", αφορά τα βιολογικά δεδομένα της ασθένειας, του κύκλου της μετάδοσης και της επιδημιολογίας της. Το δεύτερο, "Landmarks in the history of malaria", είναι μια σύντομη ιστορία των

βασικότερων σταθμών της εξέλιξής της στον κόσμο και στην Ελλάδα. Τονίζεται η αρχαιότητα της νόσου, επομένως το εξελικτικό πλεονέκτημά της έναντι μεταγενέστερων ειδών, όπως του ανθρώπου. Με βάση την πρόσφατη βιβλιογραφία γίνεται επίσης προσπάθεια να σκιαγραφηθεί η ιστορία και η εξελικτική σχέση (πιέσεις και προσαρμογές) των ειδών του πλασμοδίου, του μικροοργανισμού που προκαλεί την νόσο, με την ανάπτυξη των ανθρώπινων πολιτισμών. Στη συνέχεια παρακολουθείται η είσοδος και εγκατάσταση της ασθένειας στον Μεσογειακό κόσμο, ιδίως από τους κλασσικούς χρόνους και εξής, και σκιαγραφούνται με συντομία οι επιλογές για την αντιμετώπιση και καταπολέμησή της από την αρχαιότητα έως τη σύγχρονη εποχή ανάλογα με τα διαθέσιμα τεχνολογικά μέσα και τις πολιτικές προτεραιότητες σε παγκόσμιο και ελληνικό επίπεδο.

Από το τρίτο κεφάλαιο και εξής τα κεφάλαια γίνονται θεματικά. Συγκεκριμένα, το τρίτο κεφάλαιο, "The fragmented geography of the disease", αφορά την επίδραση στην επιδημιολογία της νόσου από τον γεωγραφικό πολυκερματισμό της Ελλάδας, έννοια δανεισμένη από το έργο των Peregrine Horden και Nicholas Purcell, *The Corrupting Sea: A Study of Mediterranean History*, (2000). Παρακολουθούνται ο τρόπος που τα όργανα του νέου κράτους και το υπό συγκρότηση ιατρικό επιστημονικό σώμα απέκτησαν γνώση της νοσολογίας της χώρας και οι τρόποι καταγραφής της νέας αυτής γνώσης. Με άξονα σειρά απογραφών και ιατρικών μελετών της εποχής επιλέγονται έξι τόποι με διαφορετικό μεταξύ τους επιδημιολογικό προφίλ, για να εξεταστεί η διακύμανση της νόσου σε κάθε τόπο έως τα μέσα του 20ού αιώνα μεταξύ ενδημίας και επιδημίας, επιδημιολογικών καταστάσεων, που συνδέονται με διαφορετικό τρόπο με την αντοχή των τοπικών πληθυσμών στην ελονοσία.

Στο τέταρτο κεφάλαιο, "The malaria season", με την ίδια μέθοδο επιλογής τοπικών περιπτώσεων, με δεδομένο ότι στην Ελλάδα η ελονοσία είχε σαφή εποχικά χαρακτηριστικά, και υπό το κλιματολογικό καθεστώς της προ του 1950 εποχής, εξετάζεται η επίδραση των άτακτων κλιματολογικών δεδομένων της χώρας, μεταξύ των ετών αλλά και εντός των ετών, στην διακύμανση ως προς την εκδήλωση της νόσου, και οι αντίστοιχες αποσταθεροποιητικές συνέπειες πάνω στην αντοχή των πληθυσμών.

Το πέμπτο κεφάλαιο, "Malaria in peace-time", εξετάζει τη σχέση της ελονοσίας με τις ανθρώπινες δραστηριότητες σε περιόδους ειρήνης. Τέτοιες δραστηριότητες

είναι οι αγροτικές, με τις οποίες η διάδοση της ελονοσίας έχει μη γραμμική σχέση, οι εξορυκτικές, ανασκαφικές, βιομηχανικές, αλιευτικές δραστηριότητες, η ανάπτυξη οδικών και κυρίως σιδηροδρομικών δικτύων, η αστική ελονοσία και η σχέση της ασθένειας με τους εποικισμούς, δηλαδή μια μακρά πορεία αναδιάρθρωσης της κατοίκησης της χώρας. Αυτή ξεκίνησε ήδη από τα πρώτα μετεπαναστατικά χρόνια, περιλαμβάνει την σταδιακή εγκατάσταση στις πεδιάδες, αλλά και την εγκατάσταση των προσφύγων της Μικράς Ασίας και του Πόντου. Προστατευτικά μέτρα μπορούσαν να συμβάλουν στην περιστολή αλλά και στο αντίθετο, τη διάδοση δηλαδή της ελονοσίας. Επισημαίνεται ότι η δύναμη της αναπτυξιακής επιταγής ωθούσε πληθυσμούς σε έκθεσή τους στους κινδύνους της ελονοσίας, όπως έχει δείξει η Mary Dobson, καθώς επίσης και ότι οι πληθυσμοί αδυνατούσαν να αναλάβουν το κόστος αυτού του κινδύνου στο πλαίσιο της "τραγωδίας του κοινού" (tragedy of the commons).

Το έκτο κεφάλαιο, "Malaria and war", συσχετίζει την ασθένεια με τις γενικότερες συνθήκες της στρατιωτικής ζωής και ειδικότερα με τις συνέπειες των συγκρούσεων στις μετακινήσεις πληθυσμών, στην έκθεση νέων, μη άνοσων, ομάδων στους κινδύνους της ελονοσίας, στην διατάραξη της υπαίθρου και την εγκατάλειψη και διακοπή προγενέστερων προστατευτικών μέτρων αλλά και στη διάδοση ανθελονοσιακών τεχνολογιών που έφεραν στην Ελλάδα οι ευρωπαϊκοί στρατοί.

Το έβδομο κεφάλαιο, "The patient", τοποθετεί στο επίκεντρο τον ασθενή και τη μεταβαλλόμενη σχέση του με τον ιατρό και την πολιτεία. Αναπόφευκτα, κεντρική σημασία δίνεται στο κατ'εξοχήν ανθελονοσιακό μέτρο που χρησιμοποίησαν τόσο οι ιατροί, όσο και η ελληνική πολιτεία, έως και την εποχή του Μεσοπολέμου: το κινίνο, του οποίου η Ελλάδα απορροφούσε το ένα πέμπτο της παγκόσμιας παραγωγής. Λόγω των γενικότερων αδυναμιών του, το κράτος επέλεξε να ακολουθήσει "κάθετη" προσέγγιση στο πρόβλημα και, αντί να επιλέξει μακροχρόνια, κοινωνικά, προγράμματα, να στηριχθεί σε ετήσιες εισαγωγές του φαρμάκου. Έτσι η διάθεσή του κινίνου υποκατέστησε άλλες μεθόδους δημόσιας υγείας. Το ενδιαφέρον είναι ότι, παρά την χρήση του επί σχεδόν 400 χρόνια, το κινίνο παραμένει και σήμερα δραστικό. Η ετήσια χορήγησή του στους Έλληνες ασθενείς δεν προκάλεσε μεν αντοχή των πλασμοδίων, δεν επέτρεψε όμως στους ασθενείς να οικοδομήσουν επίπεδα ανοσίας στις περιοχές της ενδημίας της νόσου, ούτε όμως αποτέλεσε βιώσιμη στρατηγική καταπολέμησης της νόσου.

Έτσι διατυπώνεται η υπόθεση ότι η επιλογή άσκησης πολιτικής δημόσιας υγείας μέσω του κινίνου συνέβαλε στην επικράτηση της επιδημικής και οξείας εκδήλωσης της ασθένειας, την αύξηση δηλαδή ενός φαύλου κύκλου επιδημιολογικής αστάθειας, κάτω από τις έντονες οικιστικές και αναπτυξιακές πιέσεις κατά τον ενάμιση αιώνα μετά την ανεξαρτησία, όπως αυτές αναλύθηκαν στο πέμπτο κεφάλαιο. Μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, και παρά τις δυσκολίες του Εμφυλίου, η τεχνολογία του DDT προσέφερε την υπέρβαση αυτών των δυσκολιών.

1.2 *Προστασία και εγγυήσεις: στάδια και μύθοι της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης (1821-1920)*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας, 1999, 166 σ.

Στην πραγματεία αυτή εξετάζονται ο θεσμός της διεθνούς προστασίας και κυρίως ο θεσμός των εγγυήσεων, όπως αυτός εφαρμόστηκε στην Ελλάδα από τις Μεγάλες Δυνάμεις, και συγκεκριμένα από τα *de facto* μέλη της Συμφωνίας της Ευρώπης (Concert of Europe) και, στη συνέχεια, τις δυνάμεις της Entente. Η μελέτη καλύπτει την περίοδο από τις πράξεις ίδρυσης του Ελληνικού Κράτους, μέχρι τη συνθήκη των Σεβρών του 1920, οπότε έπαυσε τυπικά να ισχύει το καθεστώς των εγγυήσεων της Ελλάδας. Το σκεπτικό της μελέτης τοποθετείται σε δύο άξονες: το πλαίσιο των αντιλήψεων περί διεθνών σχέσεων, που επικρατούσαν κατά το 19ο αιώνα, και το δημόσιο λόγο που διαμορφωνόταν στο πλαίσιο του λεξιλογίου της εξάρτησης. Το βιβλίο αποσκοπεί να συμβάλει στην αναθεώρηση της ιστοριογραφίας περί εξάρτησης, επιχειρώντας, με μια δεύτερη ανάγνωση, να δει τον σχετικό δημόσιο λόγο στη σχέση του με τη δυναμική του Ανατολικού Ζητήματος. Βασίζεται κατά κύριο λόγο σε δευτερογενείς πηγές.

Το έργο διαιρείται σε τέσσερα κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο, "Η διεθνής αναγνώριση του ελληνικού κράτους", η πραγματοποίηση της αναγνώρισης κρατών συσχετίζεται με την έννοια της βιωσιμότητας του κράτους στο πλαίσιο αφ'ενός της νομιμότητας του διεθνούς συστήματος και αφ'ετέρου του Ανατολικού Ζητήματος. Η ελληνική περίπτωση συζητείται σε σύγκριση με τα πολιτικά μορφώματα των Ιονίων νήσων, της Σάμου και της Κρήτης. Οι δύο τελευταίες περιπτώσεις νοούνται ως διεθνείς πειραματισμοί για περιοχές καθ'οδόν προς την εθνική κυριαρχία.

Στο δεύτερο κεφάλαιο, "Η χρήση του όρου 'προστάτιδες δυνάμεις'", διαπιστώνεται ότι, στην περίπτωση του Ελληνικού Κράτους, ο όρος δεν ανήκει

στο λεξιλόγιο της διπλωματίας αλλά σε εκείνο της deference (σεβασμού και υποτέλειας). Για να δειχθεί αυτό χρησιμοποιούνται παραδείγματα από άνισες σχέσεις στον κόσμο της πολιτικής αλλά και της εκδοτικής πατρωνείας. Σε τέτοια συμφραζόμενα “σεβασμού και υποτέλειας” ο όρος άρχισε να χρησιμοποιείται από τους ίδιους τους Έλληνες αναφορικά με τις τρεις συμμάχους δυνάμεις του 1827, δηλαδή τη Βρεταννία, τη Γαλλία και τη Ρωσία, κατά την εποχή της επιλογής του Όθωνα για τον ελληνικό θρόνο το 1832 μετά την αποσταθεροποίηση και τον εμφύλιο που ακολούθησαν τη δολοφονία του Καποδίστρια. Αντίθετα όμως με το Ελληνικό Βασίλειο, τα Ιόνια νησιά τελούσαν σε διεθνώς αναγνωρισμένο καθεστώς προστασίας, δηλαδή προτεκτοράτου, υπό τη Μεγάλη Βρεταννία σύμφωνα με τους όρους της συνθήκης των Παρισίων του 1815. Η αντίληψη περί μιας παρεχόμενης προστασίας των τριών δυνάμεων προς την Ελλάδα γενικεύτηκε και παγιώθηκε, έτσι ώστε να αποκτήσει χαρακτηριστικά αντικειμενικού “ειδικού” καθεστώτος στην κοινή συνείδηση και το πολιτικό λεξιλόγιο.

Το τρίτο κεφάλαιο, “Οι διεθνείς συνθήκες εγγυήσεων και η Συμφωνία της Ευρώπης” αποτελεί σύντομη διπλωματική ιστορία του θεσμού των εγγυήσεων, του ιστορικού της εφαρμογής τους από τον 17ο αιώνα ως τη Συνθήκη του Λοκάρνο (1925), της ειδικής σημασίας των εγγυήσεων για τις ενδοευρωπαϊκές ισορροπίες και της αντιφατικής σχέσης της Μεγάλης Βρεταννίας με το θεσμό αυτό.

Τέλος, το τέταρτο κεφάλαιο, “Ελληνικές συνθήκες και πρωτόκολλα: υποτέλεια και εγγυήσεις”, ασχολείται με τον θεσμό των εγγυήσεων, την εφαρμογή τους στην περίπτωση της Ελλάδας στο πλαίσιο του ρωσο-βρεταννικού ανταγωνισμού του 19ου αιώνα, με τις ασάφειες και ελλείψεις, που εγγράφηκαν μέσα στα ίδια τα επίσημα κείμενα των διπλωματικών πράξεων, με τις ερμηνευτικές επιλογές κάθε μιας από τις εγγυήτριες δυνάμεις κατά τις εκάστοτε ανάγκες ελέγχου και επιτήρησης της ελληνικής εξωτερικής και οικονομικής πολιτικής, ακόμη και των καθεστωτικών αλλαγών. Αντίθετα με την έννοια της προστασίας που, όπως αναλύθηκε στο δεύτερο κεφάλαιο, απέκτησε σταθερό σημασιολογικό πλαίσιο, ο θεσμός των εγγυήσεων συνοδεύτηκε από μεγάλη ρευστότητα και επιλεκτική ερμηνεία. Τελευταία αλλά και καταχρηστική επίκληση των εγγυήσεων συνέβη το 1917 από τις δυνάμεις της Entente, για να στοιχειοθετηθεί ο λόγος μιας γαλλικής επέμβασης στην Ελλάδα, ώστε να απομακρυνθεί από τον ελληνικό θρόνο ο βασιλιάς Κωνσταντίνος. Η ακραία αυτή αξιοποίηση της ιδιότητας της εγγυήτριας

δύναμης καθιστούσε τις εγγυήσεις διάτριτες. Ακόμη σημαντικότερη όμως για την τύχη των εγγυήσεων ήταν η ενίσχυση της περιφερειακής θέσης της Ελλάδας μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο στο πλαίσιο της μεταξύ κρατών ισότητας που υιοθετούσε η Κοινωνία των Εθνών, ενίσχυση που καθιστούσε τις ελληνικές εγγυήσεις αναχρονιστικές. Στην πράξη καταργήθηκαν από το προοίμιο της Συνθήκη των Σεβρών για την προστασία των μειονοτήτων στην Ελλάδα, που υπογράφηκε μεταξύ των δυνάμεων της Entente και της Ελλάδας (28 Ιουλίου/10 Αυγούστου 1920). Ας σημειωθεί ότι αυτή η συνθήκη είναι άλλη από τη γνωστή Συνθήκη των Σεβρών μεταξύ των νικητών του Μεγάλου Πολέμου αφ'ενός και της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αφ'ετέρου, που υπογράφηκε την ίδια ημέρα. Στο κείμενο της Συνθήκης για την προστασία των μειονοτήτων χρησιμοποιείται πρωτοφανώς σαφής όσο και απερίφραστος λόγος αναφορικά με τους υπό κατάργηση όρους των ελληνικών εγγυήσεων, για παράδειγμα: "Η Γαλλία και η Μεγάλη Βρετανία παραιτούνται ... των ειδικών δικαιωμάτων επιβλέψεως και ελέγχου..." Ως τότε, άλλοτε με περιοριστικές, άλλοτε με προστατευτικές παρεμβάσεις των εγγυητριών δυνάμεων, οι προνομιακές, έναντι άλλων κρατών της περιοχής, ελληνικές εγγυήσεις είχαν λειτουργήσει ως ένας μύθος με πραγματική όμως πολιτική υπόσταση. Στο πλαίσιο της άνισης σχέσης των δυνάμεων με την Ελλάδα η ηθελημένη ρευστότητα στην ερμηνεία των εγγυήσεων εξασφάλιζε σταθερή επιτήρηση της Ελλάδας σε συνεχώς μεταβαλλόμενο διεθνές περιβάλλον.

Στην πράξη, παρά τις εγγενείς αντιφάσεις που τις συνόδευαν, οι ελληνικές εγγυήσεις λειτούργησαν ως συστατικό στοιχείο των περιφερειακών ισορροπιών. Γι'αυτό το λόγο ποτέ δεν αμφισβητήθηκε η ύπαρξή τους, όσο και αν το ίδιο το περιεχόμενό τους παρέμενε αμφιλεγόμενο.

Βιβλιοκρισία: Θ. Βερέμη, *Ελληνικά*, 51:1 (2001)217-18, όπου το βιβλίο χαρακτηρίζεται ως "επιστημονική απεξάρτηση από καθιερωμένες στερεότυπες αντιλήψεις."

1.3 *Αρχείο Αλέξανδρου Στ. Καραθεοδωρή. Κατάλογος και ευρετήρια*. Αθήνα: Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών, 1981, κγ + 80 σ.

Πρόκειται για αναλυτικό περιγραφικό κατάλογο και συστηματικό ευρετήριο ονομάτων και όρων του της συλλογής αρχαιακού υλικού του λόγιου και γιατρού Στέφανου Καραθεοδωρή, του γιου του, λόγιου, διπλωμάτη και αξιωματούχου

της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, Αλέξανδρου Καραθεοδωρή (1833-1906), υπουργού εξωτερικών της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, ηγεμόνα της Σάμου και Γενικού Διοικητή της Κρήτης. Στο ευρετήριο ταυτίζονται όλα τα πρόσωπα, που αναφέρονται στην αλληλογραφία του Καραθεοδωρή, ιδιαίτερα σε σχέση με τη θέση τους στην Οθωμανική διοίκηση. Η συλλογή περιλαμβάνει μικρό αριθμό εγγράφων του Κωνσταντίνου Μουσούρου, και φυλάσσεται στο Ινστιτούτο Νεοελληνικών Ερευνών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών.

2 Διδακτορική διατριβή: "Parties and Politics in Greece. 1875-1885: Towards a Two-Party System", Ph.D. diss. King's College, University of London 1988, 482 σ.

Εξετάζονται η συμπεριφορά του εκλογικού σώματος, η σύνθεση των κομμάτων, η διαφοροποίηση των βουλευτών και η μεταβαλλόμενη φύση της πολιτικής αντιπαράθεσης κατά τη δεκαετία μετά τη θέσπιση της αρχής της δεδηλωμένης εμπιστοσύνης, αρχή η οποία αποτέλεσε τη βάση του κοινοβουλευτικού πολιτεύματος. Η ανάλυση έχει δεχθεί σημαντική επίδραση από τη θεωρία της ορθολογικής επιλογής (rational choice).

Το έργο διαιρείται σε επτά κεφάλαια. Στο πρώτο κεφάλαιο, "The constitutional crisis 1874-1875", εξετάζεται η επίδραση στις κομματικές ισορροπίες της συνταγματικής κρίσης των ετών 1874-1875 και της εξομάλυνσης της κρίσης με τη λύση της "δεδηλωμένης." Η συνταγματική κρίση, η οποία έφερε σε αντιπαράθεση τους συντηρητικούς και τους φιλελεύθερους πολιτικούς, συνοδεύτηκε από κίνδυνο επέμβασης του στρατού, επιβίωση εκλογικών παρανομιών, αλλά και ευρηματικές λύσεις, όπως η "δεδηλωμένη", μετά από συμβιβασμό μεταξύ του στέμματος και των φιλελεύθερων, εξελίξεις μέσα από τις οποίες το πολίτευμα ανέκτησε την νομιμοποίησή του.

Το δεύτερο κεφάλαιο, "The seventh parliamentary period 1875-1879", πραγματεύεται τις κοινοβουλευτικές εξελίξεις κατά την έβδομη περίοδο της βουλής, κατά την οποία κεντρική θέση είχαν δύο κυρίως ζητήματα. Το πρώτο αφορούσε τις ανεπιτυχείς προσπάθειες των αρχηγών των πολιτικών κομμάτων να ελέγξουν τους βουλευτές των κομμάτων τους μέσα από τη αναθεώρηση του εκλογικού νόμου, απόπειρα που ματαιωνόταν λόγω συνταγματικών κωλυμάτων και της αντίδρασης των βουλευτών. Το δεύτερο ζήτημα αφορούσε τη διαχείριση των κυβερνητικών κρίσεων που προκαλούσαν στην Ελλάδα διλήμματα εξωτερικής

πολιτικής λόγω της αναζωπύρωσης των πολεμικών συγκρούσεων στη Βαλκανική. Λύση στο ζήτημα αυτό δόθηκε με το διορισμό της οικουμενικής κυβέρνησης του 1877, που αποτέλεσε σημαντική τομή στην εξέλιξη του κομματικού συστήματος λόγω της πρόσκαιρης αναστολής του κομματικού ανταγωνισμού, που ο σχηματισμός της επέβαλε κατά την εποχή του Ρωσο- τουρκικού πολέμου (1877-1878). Το παλαιό κομματικό σύστημα βγήκε από την κρίση ουσιαστικά δικομματικό.

Στο τρίτο κεφάλαιο, "The eighth parliamentary period 1879-1881", επισημαίνεται η ανανέωση του πολιτικού προσωπικού, ενώ αναλύονται οι κομματικές αντιπαραθέσεις γύρω από τα ζητήματα που άφησαν εκκρεμή οι αποφάσεις του Συνεδρίου του Βερολίνου, αλλά και ζητήματα αναπτυξιακής πολιτικής, που χειρίστηκαν οι κυβερνήσεις Κουμουνδούρου και Τρικούπη. Η βραχύβια κυβέρνηση του τελευταίου με την αναθεώρηση της φορολογίας και της δομής του στρατού έθεσε τις βάσεις για την εκσυγχρονιστική πολιτική των μετέπειτα κυβερνήσεων του.

Το τέταρτο κεφάλαιο, "The ninth parliamentary period 1882-1885", πραγματεύεται την κοινοβουλευτική περίοδο κατά την οποία η βουλή στήριξε την πρώτη μακρόβια κυβερνητική θητεία του Χαρίλαου Τρικούπη. Τότε κατέστη εφικτό να θέσει σε εφαρμογή το εκσυγχρονιστικό του πρόγραμμα. Ήδη όμως στο τέλος της περιόδου αυτό είχε αρχίσει να συναντά, όχι μόνο αντιπολιτευτικές και κοινωνικές αντιδράσεις, αλλά και δυσκολίες από το ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον.

Το πέμπτο κεφάλαιο, "Parties and the institutional framework", εξετάζει το νομοθετικό πλαίσιο και τη λειτουργία του συστήματος της μιας βουλής, που αποτέλεσε κατάκτηση της πολιτικής ελίτ και κανόνα για τη λειτουργία τόσο των πελατειακών δικτύων όσο και των πολιτικών κομμάτων, για τα οποία άλλωστε δεν υπήρχε κανένα άλλο κανονιστικό πλαίσιο. Είναι χαρακτηριστική η σύγκρουση ανάμεσα στις κομματικές ηγεσίες και τους λοιπούς βουλευτές στην προσπάθεια των πρώτων να θέσουν υπό κομματική πειθαρχία τους δεύτερους σε ένα θεσμικά ρευστό αυτορυθμιζόμενο καθεστώς, που απολάμβανε εκτεταμένης νομιμοποίησης.

Το έκτο κεφάλαιο, "Parties, society and elections", διερευνά την εκλογική συμπεριφορά των ψηφοφόρων, το μέγεθος της συμμετοχής και τη σταδιακή υποχώρηση των τοπικών έναντι των εθνικών κομματικών σχημάτων. Επίσης

αναλύονται οι τρόποι επικοινωνίας των πολιτικών με τους ψηφοφόρους, η ανά εκλογική περιφέρεια σταθερότητα της εκλογικής προτίμησης και η επίδραση διαφόρων κοινωνικο-οικονομικών παραμέτρων, με βάση δείκτες από την φορολογία καθώς και την απογραφή του πληθυσμού του 1879, στην εκλογική συμπεριφορά. Από τις παραμέτρους αυτές ξεχωρίζει η επίδραση της γεωγραφικής περιφέρειας και της πολιτικής παράδοσης στην επιλογή κόμματος, και το ύψος της φορολογίας των ζώων στο ύψος της συμμετοχής στην εκλογή. Σημειώνεται γενικά ότι το ύψος συμμετοχής των ψηφοφόρων ήταν συνολικά αρκετά μεγάλο, σημείο, και αυτό, του υψηλού βαθμού νομιμοποίησης, που έχαιρε το πολιτικό σύστημα.

Τέλος, το έβδομο κεφάλαιο, "Parties and the Chamber", μελετά τις κομματικές επιλογές των ίδιων των βουλευτών. Ατομικές περιστάσεις, ενδο-επαρχιακοί ανταγωνισμοί, η σταδιακή αύξηση του κομματικού συγκεντρωτισμού, καθώς το πολυκομματικό σύστημα αντικαθίστατο από τον δικομματισμό, συντηρούσαν παρά ταύτα ένα πλουραλιστικό σύστημα. Η τομή παρουσιάστηκε με το εκσυγχρονιστικό πρόγραμμα του Χ. Τρικούπη, το οποίο επέβαλε στα στελέχη των κομμάτων την ανάγκη επιλογής νέων προτεραιοτήτων. Επισημαίνεται επίσης η σχετική διαφοροποίηση της πολιτικής συμπεριφοράς των βουλευτών ανάλογα με την γεωγραφική τους προέλευση. Χαρακτηριστικό της παγίωσης του δικομματισμού είναι το γεγονός ότι, ενάμιση χρόνο μετά την άνοδο του Τρικούπη στην εξουσία και τη συναφή πολιτική του φθορά και λίγους μήνες μετά το θάνατο του αντιπάλου του Αλέξανδρου Κουμουνδούρου, οι δυσαρεστημένοι κάθε πλευράς δεν συγκρότησαν δικούς τους κομματικούς σχηματισμούς, αλλά άλλαξαν στρατόπεδο διατηρώντας το δικομματικό σχήμα του συστήματος σε συμπολίτευση και αντιπολίτευση. Η τελευταία ωφελήθηκε από την οργανωτική ικανότητα του νέου της αρχηγού, Θεόδωρου Δηλιγιάννη. Κινητοποιώντας το εκλογικό σώμα σε διαδηλώσεις, ο Δηλιγιάννης έδωσε τα πρώτα μαζικά χαρακτηριστικά στην πολιτική αντιπαράθεση. Μαζί με το σύστημα εκλογής με σφαιρίδιο, αυτά τα νέα χαρακτηριστικά συνέβαλαν με τη σειρά τους, ώστε το εκλογικό σύστημα να προσλάβει εκ των πραγμάτων χαρακτήρα πλειοψηφικό.

Η μελέτη έχει χρησιμοποιηθεί από την ελληνική και διεθνή βιβλιογραφία: Βλ. Χ. Λυριτζής, *Το Τέλος των Τζακιών*. Αθήνα 1991, σσ. 58, 108, 130 και ιδιαίτερα εκτενώς στον G. Hering, *Die politischen Parteien in Griechenland: 1821-1936*. Μόναχο 1992, τ. 1. (*Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα 1821-1936*. Αθήνα: ΜΙΕΤ, 2005, τ. 1.)

3 Άρθρα

3.1 "Health Policy and Private Care: Malaria Sanitization in Early Twentieth Century Greece", στο Christian Promitzer, Sevasti Trubeta, Marius Turda (επ.), *Health, Hygiene and Eugenics in Southeastern Europe to 1945*, Studies in the History of Medicine, Budapest - New York: Central European University Press 2011, 127-42.

Το άρθρο πραγματεύεται τον τρόπο, με τον οποίο η απουσία συστήματος δημόσιας υγείας στην Ελλάδα των πρώτων δεκαετιών του εικοστού αιώνα παράλληλα με την επικράτηση της ελονοσίας στην επιδημιολογική φυσιογνωμία της χώρας, καθόρισαν σε μεγάλο βαθμό την ίδια την άσκηση της ιατρικής. Η εκτεταμένη κινητοποίηση του πολυπληθούς ιατρικού σώματος από όλη τη χώρα, οι οποίοι απάντησαν στα τέσσερα ερωτηματολόγια της έρευνας του Συλλόγου Προς Περιστολήν των Ελωδών Νόσων για τη χαρτογράφηση της ασθένειας, αποκαλύπτει ότι, λόγω της μεγάλης και ετήσιας εξάπλωσής της σε ολόκληρη την ελληνική επικράτεια, η ελονοσία εξασφάλιζε στο ιατρικό προσωπικό, ιδιαίτερα της υπαίθρου και των μικρών επαρχιακών πόλεων, σημαντικό επίπεδο ζήτησης ιδιωτικών ιατρικών υπηρεσιών για τη συντήρηση μιας αξιόλογης ιατρικής αγοράς, έννοιας δανεισμένης από το έργο των Vivian Nutton, Andrew Wear και άλλων ιστορικών. Για να φανούν λεπτομέρειες αφ'ενός της σχέσης των γιατρών με τους ασθενείς και αφ'ετέρου της ασθένειας με το φυσικό και οικονομικό περιβάλλον, επιλέγονται δύο περιφέρειες με διαφορετικά επιδημιολογικά προφίλ, το Πεταλίδι της Μεσσηνίας και το Φανάρι της Καρδίτσας. Παράλληλα, επισημαίνεται ότι με ελλειμματικούς τους πόρους του δημοσίου, που διατίθεντο στη δημόσια υγεία, ο προσφερόμενος τρόπος καταπολέμησης της ελονοσίας ήταν γενικότερα η προσφυγή σε "κάθετο" πρόγραμμα, δηλαδή πρόγραμμα που στοχεύει σε μεμονωμένη ασθένεια, και όχι σε "οριζόντιο" πρόγραμμα, που θα επιδίωκε βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του συνόλου του πληθυσμού. Η ειδικότερη επιλογή της "εξυγιαστικής" μεθόδου με την στήριξη της όλης πολιτικής καταπολέμησης της ελονοσίας στην κατανάλωση κινίνου, ενίσχυε ακόμη περισσότερο τον ρόλο της ιδιωτικής ιατρικής στην υποκατάσταση της διανεμητικής λειτουργίας του κράτους.

3.2 "Χαρίλαος Τρικούπης: Προγραμματικές δηλώσεις (1882). Εισαγωγή, ιστορικός σχολιασμός" στο Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, *Τετράδια κοινοβουλευτικού λόγου*, αρ. 2. Αθήνα 2010, 38 σ."

Το άρθρο σχολιάζει το λόγο της 4 Μαρτίου 1882 του Χαρίλαου Τρικούπη στην ελληνική βουλή και τις αντίστοιχες αντιδράσεις του αθηναϊκού τύπου. Ο πρωθυπουργός πρόβη για πρώτη φορά στα ελληνικά κοινοβουλευτικά χρονικά σε προγραμματικές δηλώσεις, με τις οποίες εισήγαγε τις βασικές αρχές του προγράμματός του και τις παρουσίασε στο αναγνωστικό κοινό των εφημερίδων, που απάρτιζε την κοινή γνώμη, με την έναρξη της πρώτης πολιτικά σταθερής κυβέρνησής του (1882-1885). Μέσα από τη ρητορική του και με αφετηρία την ανάγκη προώθησης του εθνικού προγράμματος, ο Χαρίλαος Τρικούπης προβάλε το πρόταγμα της ανάπτυξης των συγκοινωνιών για την ενοποίηση του εθνικού χώρου. Άλλωστε είναι ενδιαφέρον ότι οι μελέτες για την αφετηρία του εθνικισμού, που αναπτύχθηκαν από τη δεκαετία του 1950 και εξής (Karl Deutsch και άλλοι) τοποθετούσαν την επικοινωνία στο κέντρο των αναλύσεών τους.

3.3 "Relief Work and Malaria in Greece, 1943–1947." *Journal of Contemporary History* 43, no. 3 (2008): 493–508.

Το άρθρο πραγματεύεται την εμπλοκή του ανθελονοσιακού προγράμματος, με το οποίο η UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Administration) ενεργούσε ως φορέας μεταφοράς της αμερικανικής τεχνολογίας και επιστημονικών ιδεών στην Ελλάδα, στις πολιτικές συγκρούσεις για τον έλεγχο της εξουσίας μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο. Άλλωστε το Υγειονομικό Τμήμα της UNRRA βρισκόταν κάτω από τον έλεγχο και τη διεύθυνση στελεχών της Rockefeller Foundation, που ενδιαφέρονταν για τη συνέχιση των προπολεμικών ανθελονοσιακών προγραμμάτων του αμερικανικού αυτού Ιδρύματος. Ενώ κατά τη διάρκεια της Κατοχής, αφότου ο Ερυθρός Σταυρός ανέλαβε να διανέμει υγειονομικό και φαρμακευτικό υλικό, ο ανταγωνισμός για τη διανομή του υλικού αυτού συνόδευε τα προγράμματα του Ερυθρού Σταυρού, οι μηχανισμοί διανομής συνέχισαν να αποτελούν πεδίο συγκρούσεων μετά την απελευθέρωση, ακόμη και όταν τους ανέλαβε η UNRRA. Η ελληνική κυβέρνηση μετά τις πρώτες εκλογές του 1946 υπονόμωσε τη δράση της UNRRA, της οποίας η απομάκρυνση από την Ελλάδα αναπληρώθηκε στο πεδίο του επιτυχημένου της ανθελονοσιακού αγώνα με την επάνοδο στη χώρα του DE Wright της Rockefeller Foundation, αυτή τη φορά στο πλαίσιο της Ενδιάμεσης Επιτροπής του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας. Ο τελευταίος αυτός Οργανισμός κατά τα πρώτα χρόνια του Ψυχρού Πολέμου επέλεξε να αποφύγει να χειριστεί επίμαχα κοινωνικά ζητήματα για την επίλυση υγειονομικών προβλημάτων, ενώ αντίθετα ακολούθησε

πολιτικά ουδέτερα “κάθετα” προγράμματα καταπολέμησης ασθενειών, όπως η ελονοσία. Ταυτόχρονα κληρονόμησε από την UNRRA την ίδια επιθετική ιδεολογία της εκρίζωσης των ασθενειών.

Το άρθρο βασίζεται κατά μεγάλο μέρος σε πρωτογενές υλικό από το αρχείο της Rockefeller Foundation καθώς και το αρχείο της UNRRA στα Ηνωμένα Έθνη.

3.4 “Η διεθνής βοήθεια στη δημόσια υγεία: ανθρωπιστική κρίση, διακίνηση ιδεών και κοινωνική πολιτική” στο Γιάννης Κυριόπουλος (επ.), *Δημόσια υγεία και κοινωνική πολιτική: ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η εποχή του*, Αθήνα: Παπαζήσης, 2008, 173–84.

Το άρθρο επικεντρώνεται στον υπερκρατικό αλλά άτυπο χώρο, μέσα στον οποίο διακινούνταν οι επιστημονικές ιδέες για τη δημόσια υγεία κατά την περίοδο του Μεσοπολέμου. Ο χώρος αυτός εξέφραζε ουμανιστικές και διεθνοιστικές ιδέες, που καλλιεργούσαν ο Πολωνός διευθυντής της Επιτροπής Υγείας της Κοινωνίας των Εθνών Ludwik Rajchman και ο κύκλος του και έβρισκαν εφαρμογή στα προγράμματα φορέων, όπως το Ίδρυμα Rockefeller και άλλοι. Η Ελλάδα κατέστη δυνατό να επωφεληθεί από το αποθεματικό των νέων αυτών ιδεών με διεθνείς ανταλλαγές επιστημόνων, μόλις εξομαλύνθηκε η πολιτική της ζωή με την άνοδο του Ελευθέριου Βενιζέλου στην εξουσία το 1928.

Το βιβλίο, του οποίου το άρθρο αυτό αποτελεί κεφάλαιο, διανέμεται ως διδακτικό εγχειρίδιο για το μάθημα “Υγεία και Υγειονομική Πολιτική στην Νεώτερη Ελλάδα” του Τμήματος Κοινωνικής Πολιτικής του Παντείου Πανεπιστημίου

3.5 “Η Ελλάδα και το Ανατολικό Ζήτημα (1821-1923)” στο *Η συγκρότηση του ελληνικού κράτους: διεθνές πλαίσιο, εξουσία και πολιτική τον 19ο αιώνα*, Αθήνα: Νεφέλη 2008, 119-45, 173-75.

Το άρθρο έχει συνθετικό χαρακτήρα και εξετάζει τις διεθνείς συνθήκες μέσα από τις οποίες διαμορφώθηκε το ελληνικό εθνικό κράτος μέσω προσαρμογών κατά την περίοδο του ενός αιώνα, που αυτό ακολούθησε αλυτρωτική πολιτική. Συσχετίζει τη συγκρότηση του ελληνικού εθνικού κράτους με τις εξελίξεις σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο από την εποχή της Επανάστασης του '21 έως τη Συνθήκη της Λωζάννης. Κεντρικής σημασίας θεωρούνται οι ισορροπίες στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Συμφωνίας (Concert of Europe), δηλαδή του σώματος των de facto εκάστοτε ισχυρών της Ευρώπης, οι οποίοι όμως

“ενδιαφέρονταν λιγότερο για την οικονομική εκμετάλλευση της περιοχής αυτής και περισσότερο για τα υδάτινα και χερσαία περάσματα προς τα πλούτη της Ασίας, που περιέκλειε.”

Μετά την εισαγωγή, ακολουθεί το κεφάλαιο “Η δημιουργία του ελληνικού κράτους”, που πραγματεύεται τις εξωτερικές προϋποθέσεις της γένεσής μέσα από τον βρεταννο-ρωσικό ανταγωνισμό. Ακολουθεί η ενότητα “Ο ελληνικός αλυτρωτισμός και η Ανατολική Μεσόγειος (1832-1856)”, που αφορά την αδύναμη θέση της χώρας από την πρώτη αιγυπτιακή κρίση έως την κρίση του Κριμαϊκού πολέμου και την υπογραφή των δύο συνθηκών των Παρισίων το 1856, περίοδο κατά την οποία η χώρα δεν είχε τη δυνατότητα να αξιοποιήσει την αποσταθεροποίηση της Ανατολικής Μεσογείου προς όφελος του αλυτρωτικού της προγράμματος. Η τρίτη ενότητα “Η Ελλάδα και οι εθνότητες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας (1856-1878)”, αφορά την νέα περίοδο στις σχέσεις της Ελλάδας με τους Βουλγάρους στο πλαίσιο της περιόδου των Οθωμανικών μεταρρυθμίσεων, την συνακόλουθη μεταβολή στις σχέσεις με την Ρωσία καθώς και τη νέα στρατηγική πραγματικότητα, που δημιουργούσε η διάνοιξη της διώρυγας του Σουέζ μετά το 1869. Η νέα ισορροπία του Ανατολικού Ζητήματος, με τη ρωσική επιρροή εξασθενημένη, αποτυπώθηκε στο Συνέδριο του Βερολίνου το 1878, που δημιούργησε τα πρώτα, μετά το ελληνικό, ανεξάρτητα κράτη στη βαλκανική χερσόνησο. Το Συνέδριο του Βερολίνου έδινε λύση σε πολλά παλαιότερα προβλήματα της περιοχής αλλά δημιουργούσε άλλα νέα. Η τέταρτη ενότητα “Τα νέα κράτη στα Βαλκάνια (1878-1908)” πραγματεύεται τη θέση της Ελλάδας στο νέο περιφερειακό περιβάλλον με τα νέα ανεξάρτητα κράτη, που καθιστούσαν την πολιτική γεωγραφία της περιοχής πολύ σύνθετη και περιέπλεκαν τις μεταξύ τους αντιπαλότητες. Χωρίς δε μηχανισμούς επίλυσης διαφορών οι αντιπαλότητες αυτές οδηγήθηκαν στις αιματηρές συγκρούσεις στην Κρήτη και τη Μακεδονία. Η χρονολογική αφετηρία του τελευταίου κεφαλαίου, “Το τέλος του Ανατολικού Ζητήματος (1908-1923)”, τοποθετείται στα σημαντικά γεγονότα της Βαλκανικής του 1908, τα οποία έθεσαν τα κράτη της περιοχής σε τροχιά πολέμου. Τα επιμέρους βαλκανικά κράτη διοργανώθηκαν πολιτικά και στρατιωτικά, οδηγήθηκαν στην αναμέτρηση των δύο Βαλκανικών πολέμων και στη συνέχεια, με τους μεταξύ τους ανταγωνισμούς ακόμη σε ανοικτή εκκρεμότητα, εντάχθηκαν στους ευρωπαϊκούς συνασπισμούς, από τους οποίους κάθε κράτος προσδοκούσε οφέλη του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου. Για την Ελλάδα το τέλος του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου επήλθε ουσιαστικά με την

υπογραφή της Συνθήκης της Λωζάννης το 1923, δηλαδή με το ταυτόχρονο τέλος της ελληνικής αλυτρωτικής της πολιτικής και του Ανατολικού Ζητήματος.

Το βιβλίο, του οποίου το άρθρο αυτό αποτελεί κεφάλαιο, διανέμεται ως διδακτικό εγχειρίδιο για μαθήματα του Τμήματος Ιστορίας και Αρχαιολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών και του Τμήματος Ιστορίας και Εθνολογίας του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης.

3.6 "Η ελονοσία κατά το μεσοπόλεμο: κοινωνία, κράτος και διεθνής βοήθεια" στο *Η ελληνική αγροτική κοινωνία και οικονομία κατά τη βενιζελική περίοδο*. Πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα 3-5 Νοεμβρίου 2004, Γεωπονικό Πανεπιστήμιο Αθηνών και Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών & Μελετών "Ελευθέριος Κ. Βενιζέλος", Αθήνα, 2007, 266-80.

Το άρθρο εξετάζει την επίδραση της υγειονομικής κρίσης του Μεσοπολέμου, ιδίως του προβλήματος της ελονοσίας στην ελληνική ύπαιθρο, πάνω στην ανάπτυξη επιστημονικών υποδομών υγείας για τη χώρα. Οι υποδομές του ανθελονοσιακού αγώνα, οι οποίες έχουν προσγραφεί στο εκσυγχρονιστικό έργο του Ελευθέριου Βενιζέλου αλλά και στις κυβερνήσεις που ακολούθησαν, υλοποιήθηκαν με διεθνή συνδρομή και ακολούθησαν δύο εναλλακτικές κατευθύνσεις: μία αποκεντρωμένη με βάση τα υπάρχοντα κρατικά δίκτυα, και μία συγκεντρωτική, βασισμένη στον οργανισμό του στρατού. Και οι δύο συμμερίζονταν το οικολογικό σκεπτικό της λεγόμενης αμερικανικής σχολής, που βρισκόταν σε διάσταση με την άποψη που υιοθετούσε η Επιτροπή Ελονοσίας της Κοινωνίας των Εθνών. Οι τελευταίοι θεωρούσαν την ελονοσία αποτέλεσμα κοινωνικής και οικονομικής εξαθλίωσης και προϋπόθεση αντιμετώπισης της ασθένειας τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου του συνόλου της κοινωνίας.

3.7 "Η ελονοσία στα Επτάνησα σε σύγκριση με την ηπειρωτική Ελλάδα", *Πρακτικά Επιστημονικού Συνεδρίου Η Ένωση της Επτανήσου με την Ελλάδα, 1864-2004*, Βουλή των Ελλήνων, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 2005, τ. Α', *Ιστορία*, 635-48.

Παρά την αρχαιότητα της νόσου, ο ελληνικός επιστημονικός κόσμος, τα ηγετικά κοινωνικά στρώματα και οι κρατικές αρχές ήρθαν για πρώτη φορά συστηματικά αντιμέτωποι σε εθνικό επίπεδο με ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα δημόσιας υγείας, την ελονοσία, στο τέλος του 19ου και τις αρχές του 20ού αιώνα. Οι

στατιστικές που διενήργησαν αφορούσαν την κατάσταση της ασθένειας στον ελληνικό στρατό και τις μεγάλες πόλεις. Στη συνέχεια οι πρώτοι έλληνες ελνοσσιολόγοι συνέλεξαν πληροφορίες σε πανελλήνια κλίμακα. Η μελέτη αντλεί από τις πηγές αυτές συγκριτικά ποσοτικά και ειδικά ποιοτικά στοιχεία αναφορικά με τη συχνότητα και την τοπογραφία της νόσου στα Επτάνησα.

3.8 "Ιστοριογραφία και η ελεγχόμενη διεύρυνση της πολιτικής συμμετοχής", στο Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης και Τριαντάφυλλος Ε. Σκλαβενίτης (επ.), *Δ΄ Διεθνές Συνέδριο Ιστορίας: Ιστοριογραφία της νεότερης και σύγχρονης Ελλάδας, 1833-2002. Πρακτικά*, Αθήνα: Κέντρο Νεοελληνικών Ερευνών Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, 2004, τ. Β΄, 691-701.

Εξετάζονται ορισμένες από τις σημαντικότερες μελέτες, που πραγματοποιούνται το θεσμό του κόμματος στην Ελλάδα του 19ου αιώνα. Το ενδιαφέρον της μελέτης επικεντρώνεται περισσότερο στην πορεία διεύρυνσης της εκλογικής συμμετοχής, που πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια του 19ου αιώνα και αποτελούσε άλλο ένα ευρωπαϊκό φαινόμενο, και λιγότερο στην ανάπτυξη των ίδιων των φιλελεύθερων θεσμών. Με αφετηρία τα πρωτοποριακά έργα των John Campbell, *Honour, Family and Patronage* (1964) και Ι. Πετρόπουλου, *Πολιτική και Συγκρότηση Κράτους στο Ελληνικό Βασίλειο, 1833-1843* (1968), εξετάζονται έργα που ακολούθησαν τα παραδείγματά τους, καθώς και κριτικές ερμηνειών με βάση το πελατειακό φαινόμενο. Τέλος, προτείνονται πτυχές του ζητήματος για περαιτέρω έρευνα, είτε σε τοπικό είτε σε διεθνές συγκριτικό επίπεδο.

3.9 "Η πολύπλευρη πολιτική κρίση", στο Α. Σολωμού-Προκοπίου και Ι. Βογιατζή (επ.), *Η Αθήνα στα τέλη του 19ου αιώνα. Οι Α΄ Διεθνείς Ολυμπιακοί αγώνες*, Αθήνα: Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος, Υπουργείο Πολιτισμού / Γενική Γραμματεία Ολυμπιακών Αγώνων, 2004.

Περιγράφονται η εσωτερική και εξωτερική πολιτική κατάσταση της Ελλάδας μετά το Συνέδριο του Βερολίνου και οι εξελίξεις, που οδήγησαν στην πολύπλευρη κρίση του τέλους του 19ου αιώνα. Οι διεργασίες αυτές εκφράστηκαν στο πολιτικό, οικονομικό, συνταγματικό και διεθνές επίπεδο. Ακριβώς την εποχή της διεξαγωγής των πρώτων Ολυμπιακών Αγώνων στην Αθήνα, οδηγούσαν σε σύγκριση με τους γειτονικούς λαούς και κατέληξαν σε σοβαρή κρίση εθνικής αυτοεκτίμησης.

3.10 "History of Malaria in Modern Greece." *Research Reports from the Rockefeller Archive Center*, Winter 2004/2005, 14–18.

Το άρθρο περιέχει τα πρώτα πορίσματα της έρευνάς μου στο αρχείο της Rockefeller Foundation το 2004.

Η ολιγομελής επιστημονική ομάδα της International Health Division της Rockefeller Foundation ήρθε στην Ελλάδα με τη σύμπραξη της Κοινωνίας των Εθνών το 1930, αφού προηγουμένως σταθεροποιήθηκε η πολιτική κατάσταση. Το έργο των δύο υπευθύνων της IHD, του MC Balfour και του DE Wright, γνώρισε τόση δημοτικότητα, ώστε η αντιβενιζελική κυβέρνηση, που ανέλαβε την εξουσία το 1932, συνέχισε τη συνεργασία με την IHD της Rockefeller Foundation, η οποία στη συνέχεια εξέτεινε τη χρηματοδότησή της έως το 1938. Τα στελέχη της Rockefeller Foundation στην Ελλάδα αποτελούσαν μέρος ενός εκτεταμένου επιστημονικού επιτελείου, που δρούσε, αντλούσε και αντάλλαζε εμπειρίες από χώρες της Ασίας, της Ευρώπης και της Αμερικανικής ηπείρου. Η δράση τους στην Ελλάδα, χώρα με περιορισμένες τεχνικές δυνατότητες και ανύπαρκτες ερευνητικές υποδομές, διέφερε από τη δράση τους σε άλλες χώρες, όπως για παράδειγμα η Ιταλία. Λόγω αυτών των αδυναμιών και αντίθετα με τις υπερβολικές προσδοκίες του ελληνικού κράτους, η προσέγγιση του Balfour στο ελληνικό πρόβλημα της ελονοσίας ήταν επιλεκτική και περιοριζόταν στο εφικτό. Για παράδειγμα, δεν προσπάθησε μεν να ασχοληθεί με τη Θεσσαλία, επικέντρωσε όμως τις δυνάμεις της ομάδας του σε εκπαίδευση στελεχών και σε υποδειγματικές έρευνες και εφαρμογές. Έτσι, η RF δεν εξάλειψε την ελονοσία από την Ελλάδα του Μεσοπολέμου. Ωστόσο, η αποτίμηση του έργου της RF στην Ελλάδα οφείλει να συνεκτιμήσει την πιο μακροπρόθεσμη επίδρασή του, συγκεκριμένα τη δημιουργία επιστημονικής στελεχιακής υποδομής για την μεταπολεμική επιτυχία στην καταπολέμηση της ελονοσίας.

3.11 "Αλέξανδρος Καραθεοδωρή. Η ζωή και η σταδιοδρομία του." *Ρωμιοί στην υπηρεσία της Υψηλής Πύλης. Πρακτικά επιστημονικής ημερίδας, Αθήνα 13 Ιανουαρίου 2001*. Εταιρεία Μελέτης της καθ'ήμας Ανατολής. Αθήνα, 2002. 135–43.

Γίνεται προσπάθεια να φανεί η εσωτερική συνοχή και συνέπεια των αντιλήψεων και της διαδρομής του, που "απέρρεαν από την κοινωνική του θέση και τις ιστορικές περιστάσεις, όπως τις παρακολουθούσε μέσα από το δικό του ιδιαίτερο πρίσμα." Τονίζεται η οικουμενική σύνθεση, που αντιπροσώπευε η σκέψη του, και

η οποία είχε χρονικό βάθος, παράδοση, μόλις μιας γενεάς.

3.12 "Δανεισμός και φορολογία στα χωριά της Καρύταινας, 1817–1821." *Δελτίο του Κέντρου Ερεύνης της Ιστορίας του Νεωτέρου Ελληνισμού* 1 (1998): 67–79.

Μελέτη βασισμένη σε τέσσερα ιδιωτικά κατάστιχα συλλογής δανείων και φόρων της οικογένειας Παπαγιαννόπουλου (Δεληγιάννη), προκρίτων από τα Λαγκάδια, από 35 χωριά της Γορτυνίας (καζά της Καρύταινας). Παρουσιάζονται και σχολιάζονται οι τρόποι συλλογής και χρέωσης των κοινοτικών οφειλών κατά τις παραμονές της Επανάστασης, οι περιφερειακοί φορολογικοί και διοικητικοί θεσμοί (όπως το *avariz hanesi* και το *tevzi hanesi*). Μελετάται ο τρόπος με τον οποίο τα χρέη των κοινοτήτων προς τους προκρίτους από την καταβολή των φόρων επιμερίζονται και αυτά με αναλογικό τρόπο και πώς το σύστημα αυτό συντείνει στον εκχρηματισμό και την ενσωμάτωση της τοπικής στην Οθωμανική οικονομία. Επίσης επισημαίνεται η σχέση της οθωμανικής περιφερειακής δημοσιονομικής πραγματικότητας με την προετοιμασία της Ελληνικής Επανάστασης, και ανιχνεύεται στα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας η προέλευση στοιχείων κοινωνικής ιδιαιτερότητας της μετέπειτα πολιτικής ηγεσίας της απελευθερωμένης Ελλάδας.

3.13 "1875 και 1883. Σταθμοί του κομματικού συστήματος μέσα από την εφημερίδα *Ώρα*", στο Καίτη Αρώνη-Τσίχλη και Λύντια Τρίχα (επ.), *Ο Χαρίλαος Τρικούπης και η εποχή του. Πολιτικές επιδιώξεις και κοινωνικές συνθήκες*, Αθήνα: Παπαζήσης, 2000, 163–74.

Συγκρίνονται τα κύρια άρθρα του πρώτου έτους κυκλοφορίας της τρικουπικής εφημερίδας *Ώρα* (172 κείμενα της περιόδου 1875-76) με τα κύρια άρθρα του έτους 1883-84 (108 κείμενα) και διαπιστώνεται προσαρμογή του πολιτικού λόγου του τρικουπικού κόμματος στις νέες συνθήκες κομματικής κινητοποίησης, που δημιουργούσε η αντιπολίτευση υπό την ηγεσία του Θεόδωρου Δηλιγιάννη.

3.14 "Ζητήματα πολιτικής ενσωμάτωσης των Επτανήσων στο ελληνικό κράτος." στο Παναγιώτα Μοσχονά (επ.) *Το Ιόνιο Κράτος 1815-1864*. Πρακτικά του Διεθνούς Συμποσίου Ιστορίας (Κέρκυρα, 21-24 Μαΐου 1988). Αθήνα: Κέντρο Μελετών Ιονίου, 1997. 55-63.

Σκέψεις γύρω από τις διαφορές ανάμεσα στη μητροπολιτική Ελλάδα και τα Ιόνια νησιά κατά την εποχή της Ένωσης ως προς ορισμένα από τα κοινωνικά τους

χαρακτηριστικά, ιδίως τις πελατειακές σχέσεις και τις σχέσεις εξουσίας.

3.15 "Ιστορικές Σπουδές", *Κανών: Το παρόν των επιστημών στην Ελλάδα*. τ. 3, εκδ. Θεσσαλονίκη Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης 1997, Θεσσαλονίκη 1997. 153-68.

Παρουσιάζονται συνοπτικά οι δραστηριότητες στο πεδίο της ιστορίας κατά την τελευταία δεκαετία. Η επισκόπηση περιλαμβάνει τα πανεπιστήμια, τα ερευνητικά ιδρύματα, βιβλιοθήκες και αρχεία, περιοδικά και επιστημονικές εταιρείες. Στο τέλος γίνεται αποτίμηση των πρόσφατων επιτευγμάτων της ιστορικής επιστήμης στην Ελλάδα και κρίσεις για τη μελλοντική της πορεία.

3.16 "The Changing Language of Political Contention in the Era of King George I." στο Philip Carabott (επ.) *Greek Society in the Making, 1863-1913: Realities, Symbols and Visions*. Aldershot: Variorum, Ashgate Publishing, 1997. 197-207.

Διάγραμμα έρευνας σχετικά με την εξέλιξη των συντελεστών, που όριζαν την έκφραση της πολιτικής διαμάχης κατά την περίοδο μεταξύ των δύο μεγάλων συνταγματικών μεταρρυθμίσεων, του 1862 και του 1911. Η έρευνα επιδιώκει να επικεντρώσει την προσοχή της στο λεξιλόγιο και το ύφος και να επεξεργασθεί τις εννοιολογικές κατηγορίες, που περιέχονται σε πολιτικούς λόγους και κείμενα, τις οποίες θα συσχετίσει με τη ρευστή κοινωνική πραγματικότητα που χαρακτήριζε την εποχή.

3.17 "Centre and Periphery in the 1874 Greek Elections: Competition for Political Control in Gortynia." *Balkan Studies* 36.1 (1995): 11-30.

Μελέτη της αλληλογραφίας του μετέπειτα πρωθυπουργού Θεόδωρου Δηλιγιάννη με τους τοπικούς κομματάρχες της Γορτυνίας για την οργάνωση του εκλογικού αγώνα του Ιουνίου 1874, από τον οποίο τελικά αποφάσισαν να απόσχουν τόσο ο Δηλιγιάννης, όσο και ο μετέπειτα πολιτικός του αντίπαλος, Χαρίλαος Τρικούπης. Προκύπτουν στοιχεία για τη στρατηγική της συγκρότησης των εκλογικών συνδυασμών, για τον τρόπο υπολογισμού των επαρχιακών ισορροπιών, για το χάσμα ως προς την αντίληψη περί πολιτικής, που χώριζε το αθηναϊκό κέντρο από την επαρχιακή περιφέρεια κατά τη διάρκεια της συνταγματικής κρίσης του 1874, καθώς επίσης και για τη συμβολική αξιοποίηση του προεπαναστατικού παρελθόντος της προυχοντικής οικογένειας των Δεληγιανναίων.

3.18 "Internet και Ιστορική Έρευνα", *Μνήμων* 16 (1994) 149-55.

Παρουσιάζονται οι τότε δυνατότητες του Internet και η χρησιμότητα του στην καθημερινή εργασία του ιστορικού, θίγονται ορισμένα ζητήματα σχετικά με το στάδιο προσαρμογής της ιστορικής έρευνας στα σύγχρονα εργαλεία.

3.19 "Η διάρθρωση του Ελληνικού κοινοβουλίου, 1865-1867." *Πρακτικά 13ου Συνεδρίου της Ελληνικής Ιστορικής Εταιρείας*. Θεσσαλονίκη, 1993. 333-46, 604-06.

Από τη στατιστική επεξεργασία των ονομαστικών ψηφοφοριών με την τεχνική της ανάλυσης ομαδοποιήσεων προκύπτει μια πρωτοφανής απόλυτα διπολική διαίρεση των βουλευτών το 1867, η οποία συμπίπτει με την κρίση της Κρητικής επανάστασης. Η διαίρεση του κοινοβουλίου συντελέστηκε γύρω από το μείζον αυτό ζήτημα εθνικής πολιτικής της εποχής. Η πορεία του πρώτου αυτού δικομματισμού ανακόπτεται από την παρέμβαση του στέμματος, εν όψει ευρύτερων γεωπολιτικών προτεραιοτήτων, για την απομάκρυνση του Αλέξανδρου Κουμουνδούρου από την πρωθυπουργία, την αποφυγή αποσταθεροποίησης στην Ανατολική Μεσόγειο και την έναρξη περιόδου νόθων εκλογών.

3.20 "Βουλευτές, κόμματα και ομάδες στην πρώτη κοινοβουλευτική περίοδο, 1844-1847: ανάλυση ονομαστικών ψηφοφοριών." *Αφιέρωμα στον πανεπιστημιακό δάσκαλο Βασίλειο Βλ. Σφυρόερα*. Αθήνα, 1992. 265-90.

Στατιστική επεξεργασία των ονομαστικών ψηφοφοριών με την τεχνική της ανάλυσης ομαδοποιήσεων (cluster analysis) και ταξινόμηση των βουλευτών. Η ανάλυση ομαδοποιήσεων αποτελεί στατιστική τεχνική, η οποία εφαρμόστηκε αρχικά από την επιστήμη της βιολογίας και στη συνέχεια χρησιμοποιήθηκε σε άλλους επιστημονικούς κλάδους για ανάγκες ταξινόμησης. Κατά την πρώιμη περίοδο του Ελληνικού κοινοβουλευτικού βίου, μετά τη θέσπιση του συντάγματος του 1844, επικρατούν οι ρευστοί κομματικοί σχηματισμοί και ο χειριστικός τρόπος πολιτεύεσθαι του Ιωάννη Κωλέττη. Η διαίρεση στα τρία γνωστά κόμματα, γαλλικό, αγγλικό και ρωσικό, δεν καλύπτει παρά μικρό τμήμα του πολιτικού κόσμου. Το σύστημα ισορροπιών του Κωλέττη αποδείχθηκε εύθραυστο, καθώς κατέρρευσε με το θάνατό του.

3.21 "Η Μεσοβασιλεία και η πρώτη περίοδος της βασιλείας του Γεωργίου Α' (1862-1881)" και "Η περίοδος του δικομματισμού" στον τόμο: Εκδοτική Αθηνών,

Ελληνική Ιστορία. Αθήνα 1992, 322-29 και 329-34.

Δύο κεφάλαια πολιτικής ιστορίας της νεότερης Ελλάδας εγκυκλοπαιδικού χαρακτήρα.

3.22 "Η ελληνική κοινωνία την εποχή του Χαρίλαου Τρικούπη." Γ. Τσαούσης (επ.) *Οψεις της ελληνικής κοινωνίας του 19ου αιώνα*. Αθήνα, 1984. 177-191.

Η επισκόπηση αυτή έχει χρησιμοποιηθεί ως βιβλιογραφικό βοήθημα σε πανεπιστημιακές παραδόσεις. Εκτίθενται σκέψεις σχετικές με το διεθνές πλαίσιο των εξελίξεων στην Ελλάδα, με τις περιφερειακές διαφοροποιήσεις και την κοινωνική κινητικότητα μέσα στη χώρα.

3.23 "Ο Κωνσταντίνος Καραπάνος και οι διαπραγματεύσεις για την προσάρτηση Θεσσαλίας και Άρτας." *Δελτίον της Ιστορικής και Εθνολογικής Εταιρείας της Ελλάδος* 26 (1983): 327-82.

Δημοσίευση, ταύτιση και μελέτη ανωνύμων επιστολών του Κ. Καραπάνου, τραπεζίτη, γαιοκτήμονα και μετέπειτα υπουργού ελληνικών κυβερνήσεων, προς τον Θεόδωρο Δηλιγιάννη, αναφερόμενων στις παρασκηνακές ενέργειες του πρώτου στο Παρίσι και στις επαφές του με Γάλλους πολιτικούς και παρισινές εφημερίδες, υπέρ των ελληνικών συμφερόντων μετά το Συνέδριο του Βερολίνου (1878). Αναδεικνύεται η πολιτική πορεία ενός ομογενούς της Κωνσταντινούπολης και η σταδιακή του ένταξη στην πολιτική του εθνικού κέντρου.

3.24 "Παράγοντες της Εμπορικής Ναυτιλίας γύρω στο 1875", *Μνήμων*. 4 (1974) 153-60.

Παρουσιάζεται συζήτηση στη Βουλή σχετικά με το ζήτημα της προστασίας της ναυτιλίας ή του ελεύθερου ανταγωνισμού σε μιά εποχή παρατεταμένης κρίσης της ελληνικής ναυτιλίας.

3.25 "Ο Αναστάσιος Πολυζωίδης στην Ελληνική Επανάσταση", *Μνήμων*. 1 (1971) 23-52.

Μελετάται η συμμετοχή του μετέπειτα δικαστή Αναστάσιου Πολυζωίδη στην Επανάσταση, η συμβολή του στην Πρώτη Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου, η πολιτική του τοποθέτηση στην παράταξη του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου και η πορεία του μέσα στη διοίκηση της επαναστατημένης χώρας.